

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ЧЕРНІВЕЦЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ ІМЕНІ ЮРІЯ
ФЕДЬКОВИЧА**

**ЕКОНОМІЧНИЙ ФАКУЛЬТЕТ
КАФЕДРА ФІНАНСІВ І КРЕДИТУ**

**Банківський нагляд Національного
банку України: організація та
здійснення в сучасних умовах**

**Кваліфікаційна робота
Рівень вищої освіти – другий (магістерський)**

Виконав: студент VI курсу, групи 672-4
денної форми навчання
спеціальності 072 «Фінанси, банківська справа та
страхування»

Клевчук Віталій Васильович _____
(підпис)

Керівник: доцент кафедри фінансів і кредиту
Олексин Артур Григорович _____
(підпис)

*До захисту допущено
на засіданні кафедри
протокол № ____ від _____ 2023 р.
Завідувач кафедри фінансів і кредиту
_____ проф. Нікіфоров П.О.*

Чернівці – 2023

АНОТАЦІЯ

Клевчук В.В. Банківський нагляд Національного банку України: організація та здійснення в сучасних умовах. – Рукопис.

Кваліфікаційна робота на здобуття другого (магістерського) рівня вищої освіти зі спеціальності 072«Фінанси, банківська справа та страхування». Чернівецький національний університет ім. Юрія Федьковича. Чернівці. 2023. 70 с.

В кваліфікаційній роботі висвітлено вплив банківського нагляду на банківську систему в цілому. Розкрито прийоми, способи та методи банківського нагляду. Проаналізовано в динаміці з 2018 року по 2022 рік нормативи кредитних ризиків банків, що встановлюються Національним банком України. Проаналізовано нагляд Національного банку України за небанківським фінансовим сектором. Обґрунтовано необхідність впровадження певних обмежень на операції фінансових установ, а також внесення змін у нормативно-правову базу з метою мінімізації негативного впливу наслідків військової агресії росії проти України та сприяння стабільності банківської системи України.

Ключові слова: банківський нагляд, рівень кредитних ризиків, фінансова стійкість, нормативи кредитних ризиків банків.

ANNOTATION

Klevchuk V.V. Banking supervision of the National Bank of Ukraine: organization and implementation in modern conditions. - Manuscript.

Qualification work for obtaining the second (master's) level of higher education in specialty 072 "Finance, banking and insurance". Chernivtsi National University named after Yury Fedkovich. Chernivtsi 2023. 70 p.

The qualification work highlights the impact of banking supervision on the banking system as a whole. Techniques, methods and methods of banking supervision

are disclosed. Bank credit risk standards established by the National Bank of Ukraine were analyzed in terms of dynamics from 2018 to 2022. The supervision of the National Bank of Ukraine over the non-banking financial sector is analyzed. The necessity of introducing certain restrictions on the operations of financial institutions, as well as making changes to the regulatory framework in order to minimize the negative impact of the consequences of Russia's military aggression against Ukraine and to promote the stability of the banking system of Ukraine, is substantiated.

Keywords: banking supervision, level of credit risks, financial stability, standards of credit risks of banks.

Кваліфікаційна робота містить результати власних досліджень. Використання ідей, результатів і текстів наукових досліджень інших авторів мають посилання на відповідне джерело.

_____ В.В. Клевчук
(підпис)

ЗМІСТ

ВСТУП.....	6
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ФОРМУВАННЯ БАНКІВСЬКОГО НАГЛЯДУ НАЦІОНАЛЬНОГО БАНКУ УКРАЇНИ	9
1.1. Тенденції розвитку банківського нагляду в Україні	9
1.2. Економічна суть та функції банківського нагляду	13
1.3. Організаційна структура Національного банку України у сфері банківського нагляду	19
Висновки до розділу 1	26
РОЗДІЛ 2. ДОСЛІДЖЕННЯ ДІЮЧОЇ СИСТЕМИ НАГЛЯДУ НАЦІОНАЛЬНИМ БАНКОМ УКРАЇНИ ЗА ФІНАНСОВИМ СЕКТОРОМ	29
2.1. Огляд головних показників розвитку банківського сектору	29
2.2. Дослідження впливу банківського нагляду на банківську систему України..	36
2.3. Дослідження тенденцій наглядової діяльності Національного банку України за небанківськими фінансовими установами	43
Висновки до розділу 2	48
РОЗДІЛ 3. ПЕРСПЕКТИВИ ЗДІЙСНЕННЯ БАНКІВСЬКОГО НАГЛЯДУ НАЦІОНАЛЬНИМ БАНКОМ УКРАЇНИ В СУЧАСНИХ УМОВАХ.....	51
3.1. Проблеми та перспективи міжнародного співробітництва Національного банку України у контексті євроінтеграції.....	51
3.2. Перспективи банківського нагляду Національного банку України у сучасних умовах.....	55
Висновки до розділу 3	61
ВИСНОВКИ	62
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	64

ВСТУП

Забезпечення фінансової стабільності є центральною проблемою розвитку сучасних держав, у тому числі й України, в умовах лібералізації товарно-грошових відносин та фінансової глобалізації. Це, у свою чергу, створює підґрунтя для постійного розвитку та вдосконалення системи банківського регулювання та нагляду відповідно до ринкових умов, що змінюються.

Сучасні тенденції розвитку банківського нагляду охоплюють широке коло питань щодо організаційних аспектів його здійснення та реформування інститутів системи банківського нагляду та регулювання; зміст і завдання моніторингу стану фінансово-кредитної системи; та загалом методичні основи його реалізації.

Впровадження в національну практику надбань та вдосконалення окремих елементів системи банківського нагляду та регулювання потребує врахування багатьох факторів, починаючи від історичних особливостей розвитку фінансової системи до сучасного стану та пріоритетів соціально-економічного розвитку країни в цілому.

Дослідженню та аналізу основних тенденцій розвитку системи банківського нагляду приділяється велика увага багатьох вітчизняних та зарубіжних науковців, що пояснюється актуальністю та важливістю такого напрямку в контексті забезпечення національної фінансової стабільності.

Серед вітчизняних науковців варто відзначити праці В. Міщенко[36], О. Дзюблюка [27], І. Д'якової [28], С. Науменкова [40], В.В. Пасічника [42], Т. С. Смовженко [31] та інших

Незважаючи на численні публікації з досліджуваної теми та їхню спрямованість на розгляд певних складових елементів системи банківського нагляду, комплексне уявлення про тенденції розвитку їх у взаємозв'язку з урахуванням особливостей сучасних умов відсутнє.

Мета кваліфікаційної роботи – узагальнити основні тенденції розвитку системи банківського нагляду та висвітлити основні напрями та підходи до її реформування у світі та в Україні зокрема.

Завданнями поставленими у кваліфікаційній роботі є:

- визначити суть та обґрунтувати економічний зміст «банківського нагляду»;
- дослідити організаційну структуру банківського нагляду в Україні;
- окреслити інструменти банківського нагляду;
- проаналізувати систему банківського нагляду України;
- дослідження регулятивного капіталу вітчизняних банків його складових;
- проаналізувати стан розвитку ринку небанківських фінансових послуг;
- проаналізувати тенденції та обґрунтувати напрями удосконалення банківського нагляду у сучасних умовах.

Об’єктом дослідження є банківський нагляд та його вплив на діяльність банків та небанківських фінансових установ України.

Предметом дослідження є економічні відносини, що виникають у процесі здійснення банківського нагляду Національним банком України.

У роботі використовувалися методи аналізу та синтезу, індукції та дедукції – при розгляді суті, методів банківського нагляду банків, інших фінансових установ, визначенні принципів діяльності та нормативи банків. Метод аналітичного групування, факторний, коефіцієнтний та порівняльний аналіз використані при аналізі діяльності банків, інших фінансових установ; на основі використання нормативно-розрахункового, порівняльного та балансового методів досліджено організацію банківського нагляду в Україні.

Інформаційною базою кваліфікаційної роботи є законодавчі та нормативно-правові акти з питань становлення та розвитку банківського нагляду в Україні, реалізації Національним банком України функцій банківського нагляду, статистичні матеріали Національного банку України, Державної служби статистики України, Асоціації українських банків, Базельського

комітету з питань банківського нагляду, Міжнародного валютного фонду, статистична звітність, дані довідкову літературу, інформаційно-аналітичних видань, ресурси мережі Internet.

Робота має практичне значення для систематизації ризиків та методів і відповідних заходів безпеки для висвітлення актуальних сфер діяльності Національного банку України та банків.

Структура роботи. Кваліфікаційна робота складається із вступу, трьох розділів, висновків, списку використаних джерел.

У першому розділі розглянуто поняття банківського нагляду та основи діяльності центрального банку, спираючись на нормативну базу та наукові праці дослідників.

У другому розділі наведено загальні показники діяльності банківського сектору, результати виконання економічних нормативів банками, а також чинників впливу на діяльність небанківських фінансових установ.

У третьому розділі наведено сучасний досвід Національного банку України у контексті євроінтеграції фінансового ринку України у європейський простір, тренди їх розвитку та діяльності, а також діяльність українського регулятора під час війни.

РОЗДІЛ 1

ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ФОРМУВАННЯ БАНКІВСЬКОГО НАГЛЯДУ НАЦІОНАЛЬНОГО БАНКУ УКРАЇНИ

1.1. Тенденції розвитку банківського нагляду в Україні

Перспективи розвитку економічних процесів в економіці країни визначаються стабільністю та станом банківської системи країни. З цієї причини банківський сектор держави потребує особливої уваги з боку його регуляторів, завданням яких є, насамперед, моніторинг і, за необхідності, регулювання стану та стабільності банківських установ, що складають банківську систему країни, різноманітних аспектів банківської діяльності, які реально впливають на функціонування банківської системи країни в цілому.

Необхідність контролю за діяльністю банків виникає внаслідок того, що в ринкових умовах існує жорстка конкуренція між банками та небанківськими установами, що змушує їх все більше підвищувати ризик своїх операцій, щоб задовольнити клієнтів і отримати прибуток.

В економічній літературі зустрічаються твердження, в яких категорії «банківський нагляд» і «банківське регулювання» іноді вживаються як синоніми, хоча вони стосуються різних видів діяльності.

Банківське регулювання насамперед означає розробку та видання уповноваженими установами конкретних правил та інструкцій на основі чинного законодавства, а також визначення структури та методів здійснення банківських операцій. Такі закони та інструкції формують певні рамки діяльності банків, які сприяють підтримці надійної та ефективної банківської системи [24, с.16].

Банківський нагляд має створювати ефективну та конкурентоспроможну банківську систему, динамічно реагувати на будь-які ринкові зміни та демонструвати готовність регулярно переглядати політику та практику нагляду,

враховуючи нові зміни та тенденції на ринку. Водночас банківський нагляд не може виступати гарантом від неплатоспроможності [36].

Суть поняття «банківський нагляд» з точки зору науковців подана в табл.

1.1.

Таблиця 1.1

Підходи до трактування суті поняття «банківський нагляд»

Автор	Трактування поняття
1	2
Закон України «Про НБУ»	«система контролю та активних впорядкованих дій НБУ, спрямованих на забезпечення дотримання банками та іншими фінансово-кредитними установами у процесі їх діяльності законодавства України і встановлених нормативів з метою забезпечення стабільності банківської системи та захисту інтересів вкладників» [5]
Загородній А.Г. та ін.	«діяльність щодо створення ефективної системи захисту інтересів кредиторів і вкладників, оперативного реагування на події, що дестабілізують діяльність банківської установи» [31, с. 277]
Пасічник В.В.	«цілісне й безперервне відстеження здійснення банками їх діяльності згідно із нормативно-правовими актами» [42, с. 238]
Стельмах В.С., Альошин В.Б., Мороз А.М. та ін.	«особливий вид відомчого контролю, система моніторингу та активних упорядкованих дій, здійснюваних державою (в особі центрального банку чи уповноважених наглядових органів) з метою забезпечення дотримання комерційними банками та іншими фінансово-кредитними установами законодавства та обов'язкових економічних нормативів» [30, с. 68]
Холодна Ю. Є.	«спостереження за дотриманням банківського законодавства, нормативних актів НБУ й економічних нормативів з метою безпеки і фінансової стабільності банківської системи і захисту інтересів вкладників і кредиторів» [48, с. 66]
Романишин В.О., Уманців Ю.М.	«цілісний і безперервний моніторинг за діяльністю банків з метою забезпечення надійності й стійкості окремих банків і банківської системи в цілому» [44, с. 255]
Пасічник В. В.	«різновид державного (банківського) регулювання, здійснюваного наглядовими органами за допомогою специфічних процедур, технологій та інструментів» [42, с. 366]

Загалом банківський нагляд – це сфера діяльності центрального банку чи іншого уповноваженого державного органу, а також наглядових рад і структурних підрозділів окремих банківських установ, яка ґрунтується на поглибленому аналізі внутрішніх і зовнішніх факторів уразливості банків, банківської системи та спрямована на запобігання дестабілізуючим тенденціям у банківській системі загалом та в окремих банках, що передбачає постійний контроль за дотриманням банками чинного законодавства та статутів, обов'язкових нормативних актів, стандартів, правил та інструкцій; запобігання відмиванню грошей; застосування встановлених санкцій за порушення законодавства [42, с. 272].

Його метою є стабільність фінансового ринку та захист інтересів вкладників і кредиторів банку щодо безпеки зарахування коштів клієнтів на банківські рахунки [27].

Основними етапами становлення банківського нагляду в Україні є:

1. 1992 рік – у Національному банку України створено Головне управління банківського нагляду; розпочато роботу з розробки нормативно-правової бази нагляду за комерційними банками.

2. 1994 рік – затверджено «Положення про Службу банківського нагляду Національного банку України»[18]; встановлено статус, функції та завдання Служби банківського нагляду Національного банку України.

3. 1995 рік – створено Департамент банківського нагляду; розпочато розширення інфраструктури банківського нагляду.

4. 1996 рік – створено Комісію з банківського нагляду та регулювання та прийнято відповідне положення, яке встановило її функції, права та правила роботи.

5. 1999 рік – створено Департамент регуляторного нагляду; відбулися структурні зміни в підрозділах банківського нагляду.

6. 2000 рік – створено Головне управління банківського нагляду, до складу якого увійшли Департамент реєстрації та ліцензування банків, Департамент інспектування та нагляду за банками та Департамент реорганізації

та ліквідації банків, створено нову структуру банківського нагляду за принципами Базельського комітету; простежено основні напрямки реформування банківського нагляду.

7. У 2006 році було створено Дирекцію банківського регулювання та обслуговування, яка мала у своєму підпорядкуванні Департамент банківського регулювання та методології обслуговування, Департамент банківського регулювання та нагляду, Департамент реєстрації та ліцензування банків та Департамент ліквідації банків, Департамент запобігання споживання банківської системи з метою легалізації злочинних прибутків та фінансування тероризму; встановлено права Національного банку України з питань фінансового нагляду за банківською діяльністю.

8. 2008 рік – реформовано структуру банківського нагляду Національного банку України; Департамент банківського регулювання та нагляду поділяється на два департаменти: Департамент банківської інспекції та Департамент безвізного банківського нагляду; регіональні управління банківського нагляду були підпорядковані територіальним управлінням Дирекції банківського регулювання та нагляду головного апарату Національного банку України.

9. 2010 рік – запроваджено новітню структуру служби банківського нагляду в системі Національного банку України; створено Департамент антикризового управління та контролю операцій на відкритому ринку; уточнено наглядові інструменти банківського регулювання та нагляду в умовах фінансової кризи.

10. 2011 рік – запровадження законодавчих та нормативних документів для підтримки ліквідності банківських установ в умовах нестабільного ринку; участь Фонду гарантування вкладів фізичних осіб у здійсненні спільно з Національним банком України регуляторної та наглядової діяльності банків; удосконалено систему банківського нагляду.

11. 2020 рік – з 1 липня 2020 року Національний банк України перебрав на себе функції регулятора ринку небанківських фінансових послуг: страхових, лізингових, факторингових компаній, кредитних спілок, ломбардів та інших

фінансових компаній.

12. 2022 рік – кінцевою метою макропруденційної політики Національного банку України є забезпечення фінансової стабільності, тобто стан фінансової системи, за якого вона може належним чином виконувати свої основні функції – фінансове посередництво та розрахунки за платежами – та успішно протистояти кризовим явищам. Це завдання особливо актуальне під час війни. Завдання банківського нагляду спрямовані на забезпечення того, щоб збалансоване регулювання та нагляд було спрямовано на розвиток та формування стабільної та ефективної банківської системи; формування страхового ринку, готового підтримувати відновлення України; забезпечення функціонування прозорого та технологічного небанківського фінансового та платіжного ринку; формування надійної та стабільної інфраструктури фінансового ринку.

Банківський нагляд у найширшому розумінні включає належний нагляд за банками, який називається дистанційним або документальним наглядом, та інспектування (перевірки на місці).

Отже, банківський нагляд є самостійним елементом якісного функціонування механізму державного регулювання банківського сектора економіки, який характеризується певною класифікацією притаманних йому характеристик, специфічних функцій, видів і спеціальних завдань.

1.2. Економічна суть та функції банківського нагляду

Закон України «Про Національний банк України» [5] тлумачить банківський нагляд як систему контролю та активних, упорядкованих дій Національного банку України, спрямованих на забезпечення дотримання банками законодавства України та обов'язкових економічних нормативів з метою забезпечення стабільності забезпечення банківської системи та захист інтересів вкладників і кредиторів банку.

Національний банк України здійснює функції банківського регулювання та нагляду на індивідуальній та консолідованій основі за діяльністю банків та банківських груп.

Нагляд за діяльністю банків спрямований на забезпечення надійності та стабільності окремих банків та забезпечує всебічний і постійний контроль за здійсненням банками своєї діяльності відповідно до чинного законодавства та інструкцій.

Банківський нагляд дає клієнтам, кредиторам, вкладникам і позичальникам впевненість у тому, що банки працюють стабільно та виконують свої зобов'язання своєчасно та в повному обсязі.

Відповідно до чинного законодавства банківський нагляд в Україні здійснює єдиний державний орган – Національний банк України, який, крім нагляду, встановлює для банківських установ вимоги щодо обов'язкового постійного внутрішнього контролю з боку наглядової ради, а також внутрішнього та зовнішній аудит.

Здійснюючи свої наглядові функції, Національний банк України застосовує такі підходи:

1. Використовує професійне судження при оцінці ризиків, які приймає банк у своїй діяльності на ринку. Національний банк України визначає стабільність та безпеку роботи банку за допомогою передових методів та інструментів нагляду на основі оцінки ризиків. Професійне судження – вмотивований, неупереджений, об'єктивний та аргументований висновок та/або оцінка Національного банку України щодо фактів, подій, обставин, осіб, що ґрунтується на знаннях та досвіді працівників Національного банку України, на всебічному аналізі інформації та документів подаються до Національного банку України в установленому законодавством порядку, а також на основі інформації з офіційних джерел.

2. Оцінка перспектив з урахуванням не тільки поточних ризиків банку, а й тих, які з високою ймовірністю виникнуть у майбутньому. Національний банк України впроваджує систему раннього реагування на проблеми конкретного

банку з метою запобігання та мінімізації негативних наслідків для його клієнтів, партнерів та банківської системи.

3. Основна увага зосереджена на питаннях і банках, які становлять найбільшу загрозу стабільності банківської системи України.

Ці підходи дають змогу передбачити можливі проблеми в діяльності того чи іншого банку та вчасно вжити заходів впливу.

Банківський нагляд класифікується за такими ознаками: етапи здійснення, форми здійснення, встановлені вимоги.

За формами здійснення банківський нагляд поділяється на вступний, виїзний та невиїзний.

Вимоги вступного нагляду стосуються: вступних умов щодо розміру капіталу, джерел внесків до статутного капіталу банків та складу їх учасників; кваліфікація та професійні якості працівників вищої та середньої ланки управління банку; умови, за яких Національний банк України відмовляє у видачі ліцензії на здійснення банківських операцій; умови здійснення окремих банківських операцій.

Безвиїзний нагляд (попередній, документальний, дистанційний) слугує системою раннього попередження, що дозволяє наглядовим органам приймати рішення про застосування превентивних заходів у банках до загострення ситуації або проведення виїзних перевірок.

Виїзний нагляд (перевірка) здійснюється шляхом перевірки банків та їх установ, а також розробки та вжиття заходів щодо організаційного зміцнення та фінансової реструктуризації цих установ.

Це дозволяє органам банківського нагляду переглядати такі аспекти банківської діяльності, як: достовірність звітності, дотримання законів і нормативних актів і стабільність фінансового становища банку.

Безвиїзний та виїзний нагляд є взаємодоповнюючими формами банківського нагляду.

Ризик-орієнтований нагляд дозволяє оцінити чи забезпечить політика банку його стабільність в майбутньому. При оцінці якості управління ризиками

в банку органи банківського нагляду повинні забезпечити виконання банком процедур управління ризиками; порядок подання звітної інформації дозволяє покривати суттєві ризики, які приймає банк; основні джерела інформації та процедури, що використовуються для вимірювання, виявлення, моніторингу та управління ризиками регулярно переглядаються на предмет їх придатності та надійності. Крім того, звітність банку послідовно відображає його діяльність і дозволяє здійснювати моніторинг ризиків відповідно до встановлених лімітів, цілей і завдань банку.

Більшість авторів виділяють види вступного, поточного та проміжного банківського нагляду.

Вступна перевірка – це окремий вид перевірки банку, який проводиться з метою визначення відповідності банку встановленим чинним законодавством, нормативно-правовими актами Національного банку України умовам, необхідним для державної реєстрації підрозділів банків та отримання банківської ліцензії на здійснення банківських операцій, письмового дозволу на здійснення операцій, інші ліцензії, дозволи, передбачені чинним законодавством та нормативно-правовими актами Національного банку України.

Вступний контроль, який здійснюється при реєстрації нових банків та їх філій, дає змогу забезпечити їх надійність у майбутньому щодо питання відкриття банку.

При проведенні банківських операцій здійснюється поточний контроль для виявлення відхилень і вжиття необхідних заходів щодо їх усунення. Метою цього контролю є перевірка законності операцій. Перед прийняттям управлінських рішень і проведенням банківських операцій проводиться попередня перевірка. Його метою є запобігання незаконним та економічно недоцільним діям посадових осіб.

Метою попереднього контролю є забезпечення перевірки дотримання банками встановлених вимог та раціонального ведення власних справ. Враховуючи сказане вище про суть поняття «банківський нагляд», можна

виділити його основні складові: попередній, попередній і поточний нагляд, інспектування, реєстрація, фінансовий моніторинг, пруденційний нагляд, ліцензування.

Банківський нагляд зобов'язаний виходити з позиції більш активного використання всього комплексу своїх повноважень для виконання таких завдань:

- контроль за професіоналізмом та репутацією посадових осіб банківських установ;
- встановлення вимог до структури активів і пасивів, достатності капіталу і резервів, виявлення банками ризиків власної діяльності та управління з метою запобігання банкрутствам і банківським кризам;
- підвищення рівня корпоративного управління в банках;
- здійснення оперативного нагляду на основі оцінки ризиків, використання системи раннього реагування шляхом аналізу звітів, інспекційного контролю банківських установ;
- організація системи захисту інтересів кредиторів і вкладників, аналіз системи для забезпечення надійності вкладів і підтримки стабільності на грошових ринках;
- запобігання відмиванню грошей;
- втручання в діяльність банків, які не забезпечують власну платоспроможність, ліквідність та надійність, невиконання всіх видів наглядових вимог;
- своєчасне виведення з ринку банків, стан яких неможливо виправити, мінімізація наслідків банкрутства банків для вкладників, кредиторів та банківської системи в цілому.

З метою зміцнення економічної та фінансової інтеграції України в європейське співтовариство великого значення набуває єдність правил здійснення банківських операцій для всіх учасників, заснована на єдиних нормах державного регулювання та нагляду. Це стало можливим завдяки роботі Базельського комітету з банківського нагляду та регулювання, метою якого є,

перш за все, об'єднати принципи та підходи банківського нагляду та регулювання для банків.

Сьогодні Базельські угоди служать інструментом регулювання організаційних особливостей і загальних принципів нагляду відповідними наглядовими органами різних країн світу.

«Базель III: Загальні регуляторні підходи до підвищення стійкості банків і банківських систем» [54] і «Базель III: Міжнародні підходи до визначення, стандартів і моніторингу ризику ліквідності» [54](2010) містять три напрямки реформ:

- реформа капіталу: зростання мінімальних вимог до основного капіталу, створення буферів капіталу на періоди фінансової та економічної нестабільності, включаючи антициклічні буфери;

- реформа ліквідності: запровадження коефіцієнтів короткострокової та довгострокової ліквідності;

- інші елементи зниження системних ризиків фінансової системи: визначення співвідношення власних і залучених коштів (індикатор фінансового лівериджу), посилення нагляду за системоутворюючими банками (набуло чинності з 2012 року).

Завдання банківського нагляду та їх специфічна змістова характеристика:

1. Методологічне – розробка системи понять, принципів, методів, норм, способів і засобів організації діяльності, необхідних для здійснення банківського регулювання (ефективність визначається повнотою застосування принципів, методологічних підходів тощо), а також нормативне організаційне та інструментальне забезпечення банківського нагляду.

2. Організаційне – розробка процедури та процесу створення правил.

3. Регулювання – здійснення заходів щодо регулювання економічних відносин між складовими банківської системи, а також окремими елементами її зовнішнього середовища.

4. Контроль – виявлення відхилень у відповідності до нормативних стандартів і вимог.

5. Захист – превентивне обмеження діяльності банків високого ризику.

6. Боротьба з кризою – визначення напрямів та реалізація заходів для відновлення фінансового стану банків.

До найважливіших світових тенденцій розвитку банківського нагляду можна віднести такі концептуальні зміни:

– по-перше, перехід до ризик-орієнтованого підходу в банківському нагляді, де ризики є основною причиною фінансової нестабільності країни та потребують створення відповідних систем нагляду та управління;

– по-друге, забезпечення прозорості функціонування основних учасників міжнародного руху капіталу, зокрема банків, шляхом підвищення рівня обізнаності щодо розкриття інформації;

– по-третє, зміщення фокусу методологічних засад банківського нагляду з надмірного державного регулювання та втручання в банківські операції на посилення самоорганізації та відповідальності банків в оцінці ризиків, що вимагає високого рівня ринкової дисципліни.

1.3. Організаційна структура Національного банку України у сфері банківського нагляду

Кожна країна світу має свою специфіку в організації системи банківського нагляду, але основною причиною, яка відображається в кожному рішенні про спільну роботу наглядових органів, є необхідність контролю фінансових ризиків в «єдиному просторі».

Відповідно виділяють три основні моделі організації системи банківського регулювання та нагляду:

1. Модель «єдиного органу фінансового управління», згідно з якою регулювання та нагляд за всіма секторами національної фінансово-кредитної системи здійснює єдиний наглядовий орган – центральний банк, який відповідає за стабільність фінансово-кредитної системи країни та забезпечує застосування єдиних підходів та механізмів банківського нагляду. Ця модель

організації системи банківського регулювання та нагляду склалася зокрема в Швеції, Великій Британії, Австрії, Португалії, Іспанії, Німеччині, Японії, Греції тощо. Загалом у 28 країнах світу створено єдиний державний регулятор.

2. Модель «двох вершин» передбачає розподіл наглядових обов'язків (за безпосередньої участі центрального банку та/або міністерства фінансів) між двома різними спеціалізованими органами таким чином, що один з них здійснює пруденційний нагляд, а інший контролює прозорість управління бізнесом. Прикладом такої моделі є відповідна модель у США, де регулювання та нагляд за діяльністю банків здійснюють переважно три органи, між якими існує угода про виключення подвійного функції:

- Федеральна корпорація страхування вкладів;
- Федеральна резервна система;
- Управлінням контролера грошового обігу.

Крім того, нагляд за ощадними банками та кредитними спілками здійснюється двома іншими наглядовими органами: Управлінням нагляду за ощадними банками та Національною асоціацією кредитних спілок. Також створені й успішно функціонують органи державного нагляду та інші органи федерального значення.

Ця модель повністю прийнята в Нідерландах. Це визначається намаганням регулятора, з одного боку, досягти макро- та мікропруденційної стабільності, а з іншого – захистити права інвесторів, незалежно від роду їх діяльності.

Загалом модель «двох вершин» використовується у 29 країнах.

3. «Галузева» модель, за якої нагляд у фінансово-кредитному секторі здійснює спеціальний орган із повним делегуванням регуляторних функцій мегарегулятору.

Виходячи з досліджень організації систем банківського регулювання та нагляду, проведених аналітиками Європейського центрального банку, більшість країн (38) віддають перевагу «секторній» моделі [46, с. 134].

Варто зазначити, що в останнє десятиліття у зв'язку із постійно зростаючою необхідністю координації зусиль наглядових органів, що працюють у різних фінансово-кредитних секторах країн, відбувся перехід від «секторної» моделі до моделі «єдиного фінансового органу управління» та моделі «двох вершин». Цей перехід характерний для Литви, Фінляндії, Греції, Португалії, Франції тощо.

У світовій практиці не існує шаблону мегарегуляторного органу – немає конкретних регуляторних норм і стандартів побудови інституційної структури. Тип взаємодії між окремим органом нагляду та центральним банком неможливо чітко витлумачити та оцінити. В усіх країнах підходи до вирішення взаємодії цих органів управління мають свою специфіку.

З 2020 року в Україні створено модель нагляду за фінансовим ринком за моделлю «єдиного органу управління фінансами», тобто наглядову діяльність здійснює виключно центральний банк. Протегляд за ринком цінних паперів здійснює Національна комісія з цінних паперів та фондового ринку.

Реформування структури банківського нагляду Національного банку України дозволило централізувати систему моніторингу діяльності банків. Підпорядкованість регіонального нагляду центральному апарату Національного банку України дозволила створити дієвий орган прийняття рішень та цілеспрямовано діяти на запобігання виникненню ризиків у діяльності банків та забезпечення їх стабільності відповідно до вимог Базельського комітету.

Керівництво структурними підрозділами банківського регулювання та нагляду покладається на заступника Голови Національного банку України – куратора Служби банківського нагляду та виконавчого директора – начальника Служби банківського нагляду Національного банку України. Реалізацію політики Національного банку України у сфері банківського регулювання та нагляду здійснюють департаменти Національного банку України, створені з метою нагляду за фінансовим ринком, до складу яких входять:

1. Департамент інтегрованого банківського нагляду, основними завданнями якого є: здійснення ефективного безвиїзного нагляду за

дотриманням банківського законодавства банками, філіями іноземних банків та банківськими групами; моніторинг діяльності провайдерів платіжних послуг; оперативне реагування на факти порушень з боку банків та провайдерів платіжних послуг з метою запобігання погіршенню фінансового стану банків, зменшення існуючих ризиків та захисту інтересів вкладників та інших кредиторів банків; здійснення постійного моніторингу фінансового стану банків; підготовка та ведення наглядової звітності, аналітичне забезпечення наглядових функцій Національного банку України.

2. Департамент нагляду за ринком небанківських фінансових послуг, основними завданнями якого є: здійснення ефективного безвізного нагляду за дотриманням законодавства, що регулює діяльність у сфері надання фінансових послуг, та дотриманням небанківськими фінансовими установами цих послуг; швидке реагування на факти порушення законодавства про фінансові послуги; контроль за дотриманням небанківськими фінансовими установами вимог законодавства про фінансові послуги; аналіз ринків небанківських фінансових послуг; підготовка наглядових звітів з аналізом показників діяльності небанківських фінансових установ; регулярна оцінка фінансового стану небанківської фінансової установи та результатів її діяльності; контроль за діяльністю бюро кредитної історії.

3. Департамент інспектування, основними завданнями якого є: планування, організація та проведення ефективного нагляду у формі інспекційного контролю у сфері нагляду за діяльністю банків, їх окремих структурних підрозділів, учасників ринків небанківських фінансових послуг.

4. Департамент ліцензування, основними завданнями якого є: забезпечення виконання функцій у сфері реєстрації та ліцензування банків, небанківських фінансових установ, провадження ліцензійної, координаційної та реєстраційної діяльності на платіжному ринку, зокрема: акредитація філій іноземних банків на території України; погодження банківських документів; видача небанківським фінансовим установам ліцензій на надання фінансових послуг; ведення державного реєстру фінансових установ; проведення

попередньої кваліфікації осіб, які можуть сприяти виведенню неплатоспроможних банків з ринку.

5. Департамент фінансового моніторингу, основними завданнями якого є забезпечення регулювання та нагляду у сфері запобігання та протидії легалізації доходів, одержаних незаконним шляхом, фінансуванню тероризму, фінансуванню розповсюдження зброї масового знищення та застосування персональних спеціальних економічних та інших обмежувальних заходів щодо діяльності банків і небанківських фінансових установ; організація та здійснення грошово-кредитного нагляду за банками та небанківськими фінансовими установами; взаємодія та обмін інформацією між Державною службою фінансового моніторингу України та правоохоронними органами в Україні; взаємодія з іноземними партнерами щодо застосування режиму санкцій.

5. Відділ нагляду за пов'язаними з банками особами, основними завданнями якого є: виявлення ознак асоціації осіб з банками; розробка пропозицій щодо ідентифікації пов'язаних з банками осіб шляхом внесення таких питань на розгляд Комітету з питань нагляду та регулювання частки банків, нагляду (оверсайту) платіжних систем; здійснення контролю в банку за операціями з пов'язаними з банком особами.

Система банківського нагляду на рівні відповідних управлінь банківського нагляду Національного банку України та управлінь банківського нагляду територіальних управлінь Національного банку України виконує такі функції

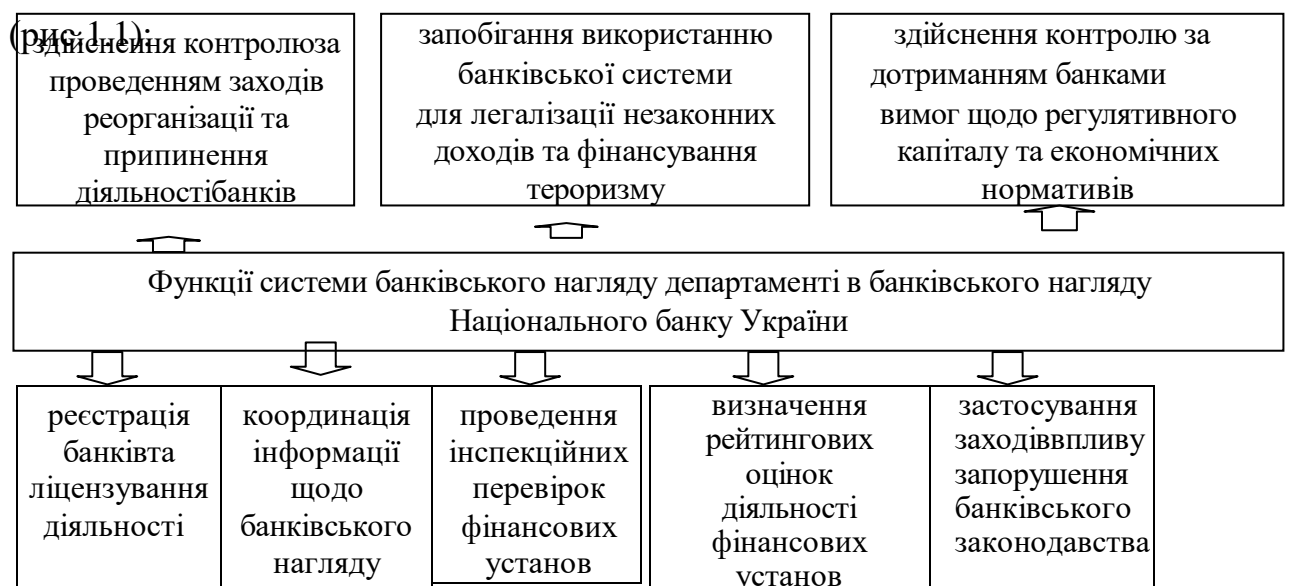

Рис. 1.1. Функції служби банківського нагляду Національного банку України
[51]

Банківський нагляд здійснюється різними прийомами, способами та методами банківського нагляду. Методи банківського нагляду – це сукупність прийомів і методів здійснення функцій банківського нагляду. Використовуються різні методи банківського нагляду, включаючи виїзний нагляд, безвиїзний нагляд, усне попередження, адміністративний, індикативний, регулюючий нагляд, нагляд за дорученням, CAMELS. Відповідно до заходів, рекомендованих міжнародними фінансовими установами, інспекція перевіряє достатність капіталу, якість активів, якість управління, доходи та ліквідність банку.

Результатом перегляду є присвоєння банку рейтингу за системою CAMELS. Ефективність використання регулярних комплексних перевірок діяльності банків створює невизначеність. Під час комплексної перевірки інспектори фактично використовують аудиторські процедури, на основі яких забезпечуються необхідні для виконання характеристики. У той же час ті самі необхідні рекомендації, що є результатом використання інших методів і процедур, надаються банку внутрішніми аудиторами, які працюють відповідно до національних стандартів, і зовнішніми аудиторами, які працюють відповідно до міжнародних стандартів. Ситуація вказує на певну загрозу для банківської системи України: методи перевірки діяльності українських банків та рекомендації, що випливають із проведення таких перевірок, фактично позбавляють банк перспективи послідовно проводити власну стратегію та реалізувати цю стратегію на заміну пріоритетам, передбаченим процедурою тестування.

Інспекційні перевірки в основному забезпечує виконання двох основних завдань: перевірки дозволяють наглядовому органу оцінити профіль ризиків банку та рівень професійної придатності керівництва та працівників банку; за допомогою перевірок наглядовий орган може переконатися, що банк дотримується нормативних вимог, банківський контроль організований

належним чином і система управління ризиками цієї банківської установи є надійною.

Система оцінки ризиків в Україні ґрунтується на правилах і підходах, регламентованих Методичними вказівками до інспектування банків «Система оцінки ризиків» [15], затвердженими рішенням Правління НБУ.

Згідно з цими вказівками, нагляд на основі небезпеки або нагляд на основі ризику передбачає:

- вираз небезпеки через послідовні визначення. Ця група ризику є основою для наглядових висновків і заходів;

- вимірювання небезпеки на основі єдиних факторів оцінки. Величина ризику не завжди вимірюється в грошовому еквіваленті; іноді це відносна оцінка розміру можливих втрат. Наприклад, численні недоліки систем внутрішнього контролю можуть свідчити про те, що банк піддається надмірному операційному та технологічному ризику;

- оцінка управління ризиками, яка надає інформацію про те, чи належним чином ідентифіковані рівні ризику управляються та контролюються відповідними системами банку. Розвиток і складність цих систем залежатиме від рівня наявного ризику та розміру та/або складності операцій банку;

- спрямуйте більше ресурсів у зони підвищеного або зростаючого ризику як усередині банку, так і в банківській системі в цілому. Це робиться за допомогою стратегії моніторингу;

- використання відповідних інструментів моніторингу залежно від виявлених небезпек, формулювання висновків щодо параметрів і масштабів небезпек, а також встановлення заходів для подальшого контролю за виявленими проблемами.

І, нарешті, у зв'язку зі здійсненням банківського нагляду, у момент виявлення відхилень від встановлених законами або нормативно-правовими актами Національного банку України правил, залежно від характеру та очікуваних наслідків, Національний банк України може здійснювати управлінський вплив на банки чи інші кредитно-фінансові установи або

надавати рекомендації щодо діяльності банків.

Усі вищезазначені наглядові процедури переслідують одну мету: захист фінансової установи від несприятливих подій. У той же час кожна з них виконує свою власну підціль: стримування, попередження, звітування про несприятливі події та оцінка системи. Отже, відсутність будь-якого з цих заходів знижує загальну ефективність системи внутрішнього контролю.

Висновки до розділу 1

Забезпечення стабільності функціонування банківської системи та запобігання системним банківським кризам є найважливішим завданням уповноважених державних органів у сфері регулювання фінансового сектору.

Розглядаючи поняття банківського нагляду, можна стверджувати, що «банківський нагляд» – це система моніторингу, яка складається з державного, міжнародного, міжбанківського, внутрішньобанківського та внутрішньогалузевого нагляду у формі попереднього, вступного та поточного контролю з моменту створення до ліквідації фінансових установ або її підрозділів.

Варто зазначити, що банківський нагляд – це система, в якій тісно пов'язані декілька елементів. Складовими банківського нагляду є фактичний контроль, який зводиться до перевірки чи моніторингу стану додержання законності в діяльності банківських установ, а також активні заходи Національного банку України щодо застосування відповідних заходів впливу як результат контролю.

Механізм забезпечення безперебійного функціонування банківської системи країни складається з ряду інструментів державних органів, які передбачають регулятивні та наглядові заходи. До основних інструментів здійснення наглядових функцій уповноваженими органами належать такі заходи: визначення та моніторинг дотримання нормативних вимог (економічних нормативів діяльності, якості системи корпоративного

управління та управління ризиками, вимог до менеджменту); постійний моніторинг, вивчення звітності та аналіз фінансового стану фінансової установи; регулярні виїзні перевірки діяльності фінансової установи; застосування заходів впливу до фінансової установи.

Ефективна система банківського нагляду повинна відповідати таким умовам, як наявність чітких цілей, незалежність і підзвітність регулятора та достатність його ресурсів для ефективного виконання регуляторних функцій, наявність законодавчої бази та достатніх повноважень для застосування санкцій.

Основною метою банківського нагляду є захист інтересів вкладників від неефективного управління банками, створення конкурентного середовища в банківському секторі та забезпечення прозорості політики банківського сектора в цілому та банківських установ зокрема.

Завдання банківського нагляду закріплені в організаційних структурах банківського нагляду. Досвід організації банківського нагляду в розвинутих країнах показує, що функції нагляду здійснюють переважно центральні банки. Відповідно до чинного законодавства наглядову функцію здійснює Національний банк України, зокрема Головне управління банківського нагляду. Результати проведених досліджень свідчать про те, що система банківського нагляду, яка поєднує часткове делегування окремих контрольно-наглядових функцій певним учасникам фінансового ринку із застосуванням правил і принципів у процесі нагляду, пов'язана з явним переважанням правил у структурі нагляду, а максимальне наглядове навантаження, яке буде дієвим для України, згідно з Правилами, має лягати на банки, які характеризуються недостовірними показниками діяльності.

РОЗДІЛ 2

ДОСЛІДЖЕННЯ ДІЮЧОЇ СИСТЕМИ НАГЛЯДУ НАЦІОНАЛЬНИМ БАНКОМ УКРАЇНИ ЗА ФІНАНСОВИМ СЕКТОРОМ

2.1. Огляд головних показників розвитку банківського сектору

Ризики та загрози для банківських установ мають свої прояви та наслідки. Оцінка динаміки показників банківського сектору покаже, які з них найбільш характерні для України. Більшість ризиків проявляється у втратах або відсутності доходу, але їх систематичний характер або розмір у гіршому випадку призводять до краху установи.

Кількість банківських установ в Україні з 2018-го року зменшилася на 10 банків (рис. 2.1), і досі кількість банків має тенденцію до зменшення.

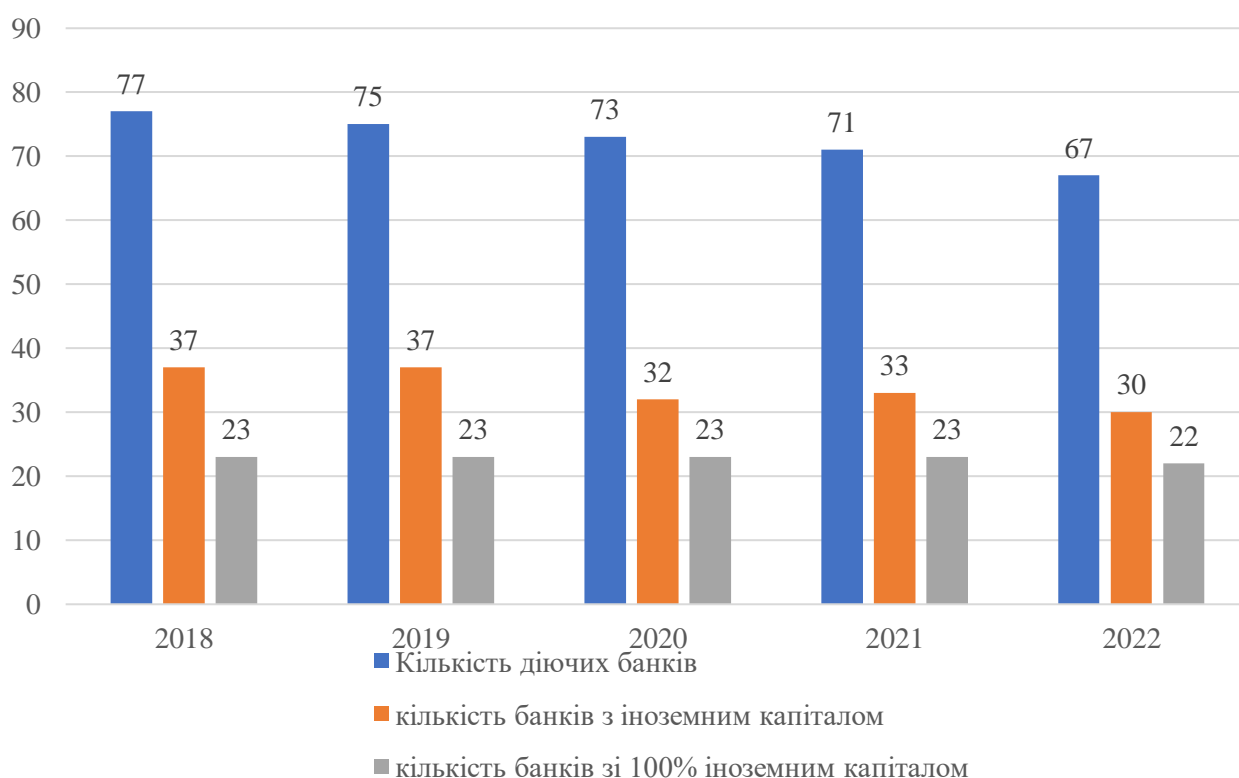

Рис. 2.1. Динаміка кількості банківських установ в Україні за 2018 – 2022 роки [51]

Так у 218-му році в Україні було 77 банківських установ, а у 2022-му вже 67. Пікові значення припадають на 2021 та 2022 роки: 2 та 4 банки відповідно. Однак така статистика не свідчить про занепад банківського сектору. Після 2015 року НБУ запустив «Велике очищення банків». Після кризи, викликані початком війни з Росією в 2014 році, деякі банки відмовилися повертати українцям депозити і гроші регулятора через складну ситуацію і недостатню активність регулятора в попередні роки. Деякі не змогли виконати стандарти та вимоги Національного банку України.

Експерти та НБУ зазначають, що на той час у галузі була велика кількість банків, які використовували корупційні схеми, мали занадто ризиковану бізнес-модель, займалися відмиванням грошей або фінансували потреби своїх засновників, через що вони зазнали наслідків економічної кризи, не витримавши. З 2015 по 2018 рік було закрито понад 100 банків. З темпів можна зробити висновок, що приблизно у 2018 році їхня кількість припинила скорочуватися так само швидко, як і в попередні періоди, і відтоді в системі залишилися переважно стабільні та платоспроможні установи.

За 2022 рік в Україні кількість діючих банків скоротилась на 4 (АТ «МЕГАБАНК», АТ «БАНК СІЧ», АТ «БАНК ФОРВАРД», АТ «УКРБУДІНВЕСТБАНК») та станом на 1 січня 2023 року працювало 67 банків. НБУ вже у березні 2023 року вирішив ліквідувати Айбокс Банк у зв'язку із систематичним порушенням вимог законодавства у сфері запобігання та протидії легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансуванню тероризму та фінансуванню розповсюдження зброї масового знищення.

На цей час в Україні функціонують 30 банків з іноземним капіталом, які з них 22 зі 100 % іноземним капіталом.

Поступова ліквідація банківських установ є загальносвітовою тенденцією, оскільки ринок фінансових послуг стає все ширшим, а залучення коштів не обмежується лише кредитуванням.

Важливим показником стійкості сектору є частка непрацюючих кредитів. Їх динаміка зображена на рис. 2.2.

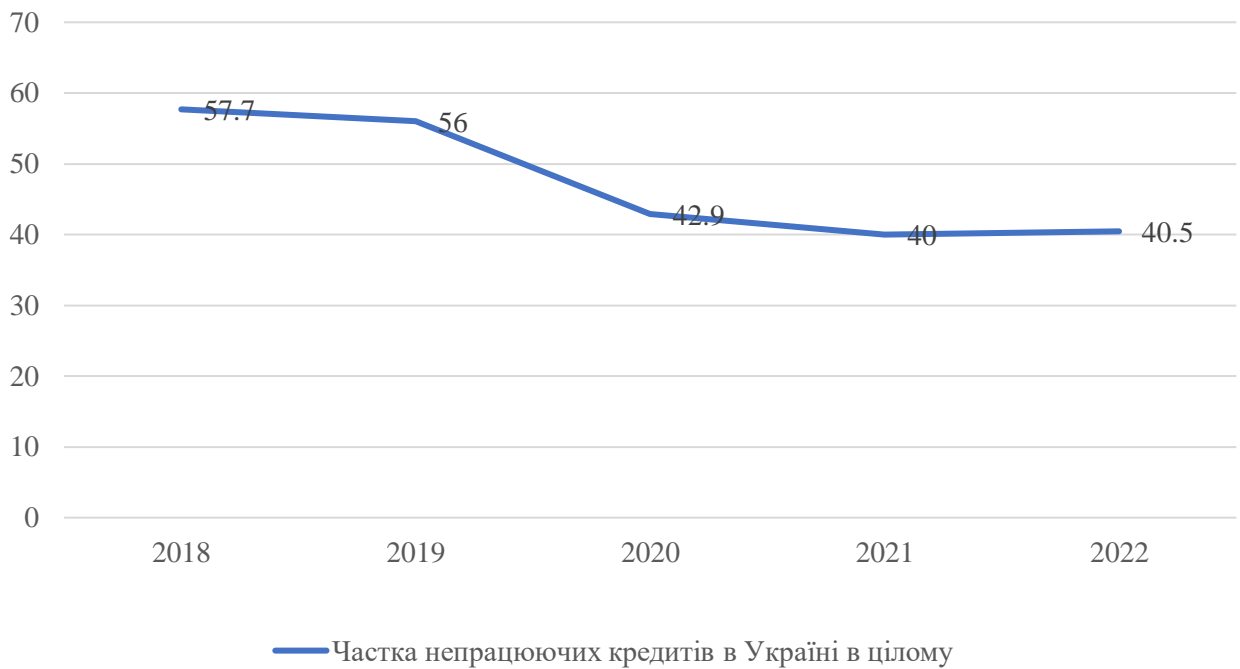

Рис. 2.2. Динаміка частки непрацюючих кредитів за 2018 – 2022 роки, % [51]

Протягом аналізованого проміжку часу частка проблемних кредитів падала, і почала зростати з 2022 року, коли склала 40,5%. Перше різке падіння спостерігається у 2020 році, у якому частка проблемних кредитів складала 42,9% і впала на 13,1% станом на кінець 2020 року. Це можна пов'язати відносною стабільністю банківської системи після кризових років. На думку Національного банку України, їх висока частка пов'язана з розширенням кредитування в останні роки, коли стандарти оцінки платоспроможності позичальників були низькими, а права кредиторів не були належним чином захищені. Ще одна важлива причина – практика кредитування пов'язаних осіб, які припинили кредитування під час кризи.

Надалі падає частка непрацюючих кредитів. З одного боку, якість портфеля покращує нове кредитування. Рівень дефолтів нових боржників знижувалася вже кілька років поспіль через високі кредитні стандарти. З іншого боку, зниженню частки непрацюючих кредитів сприяла активна робота

державних банків із їх списання. На кінець листопада 2021 року частка непрацюючих корпоративних кредитів становить 40%.

Також варто зазначити, що зростання частки непрацюючих кредитів з 2021 по 2022 рік (40,5%) пов'язане не лише з наслідками військової кризи. Банки почали визнавати кредитні збитки, а повний їх розмір стане зрозумілим з часом. З початку воєнного стану 13% портфеля компанії оголосили дефолт, а на початок грудня 2022 року частка проблемних кредитів зросла до 40,5%. Статус непрацюючого банку надається тим кредитам, які неможливо обслуговувати без стягнення застави.

Дві третини нових проблемних кредитів визнано простроченими понад 90 днів. З початком війни обов'язок врахування днів прострочення тимчасово припинився, а влітку 2022 року відновився. Банки пропонують заходи для відновлення платоспроможності клієнтів, які мають труднощі з обслуговуванням кредитів. З початку війни 9% портфеля компанії було реструктуризовано в гривні і 20% портфеля в іноземній валюті. З початку військових дій приватні та іноземні банки були більш активними у реструктуризації, ніж державні банки.

Згідно зі стратегією Національного банку України до 2025 року, цільовий рівень NPL до 2024 року має становити 10%. Серед ініціатив щодо покращення цього показника та зведення його до можливого мінімуму НБУ пропонує запровадження Інституту сек'юритизації проблемних активів та створення інфраструктури вторинного ринку NPL, і все це за умови якісного кредитування протягом більш тривалих періодів часу.

Одним із факторів погіршення цієї статистики є те, що в Україні концентрація активів, а отже, і кредитів, зосереджена в невеликій кількості банків. Наприклад, станом на 1 січня 2023 року кредитний портфель ПриватБанку становить 249 621 млн грн, що становить 21% від усіх кредитів у системі, і при цьому його коефіцієнт NPL становить 69%. Проблемний портфель ПриватБанку не є новиною, але варто зазначити, що вплив цих цифр на системні показники є нерівномірним.

Висока концентрація активів у меншості банківських установ призводить до того, що більшість банківського бізнесу зосереджується у все меншій кількості банків через нижчу конкурентоспроможність інших учасників ринку.

Таким чином, концентрація активів у ТОП-5 банків дуже висока, а тому системний аналіз банківського сектору та його показники сильно залежать не від усіх суб'єктів, а від десятка банків. НБУ наводить перелік банків, які відносять до системно важливих.

Серед них станом на кінець 2022-го року 14 установ: АТ «Кредобанк»; АТ «А-банк»; АТ «Ощадбанк»; АТ «Альфабанк»; АТ «ОТП банк»; АТ «Райффайзен банк»; АБ «Південний»; АТ КБ «Приватбанк»; АТ «ПУМБ»; АТ «Укрсиббанк»; АТ «Таскомбанк»; АБ «Укргазбанк»; АТ «Укрексімбанк»; АТ «Універсалбанк».

Індикатори для розрахунку показника системної важливості наведено у табл. 2.1.

Таблиця 2.1

Індикатори для розрахунку показника системної важливості банків

Критерій	Індикатор	Коефіцієнт зважування, %	Основа для розрахунку
Розмір банку	Загальні (валові) активи	30	Індивідуальна
Ступінь фінансових взаємозв'язків	Кошти, розміщені в банках-резидентах	7,5	Індивідуальна
	Кошти, залучені від банків-резидентів	7,5	Індивідуальна
	Зобов'язання нерезидентів перед банком	7,5	Групова
	Зобов'язання банку перед нерезидентами	7,5	Групова
Напрями діяльності	Кредити, надані клієнтам (крім кредитів, наданих банкам)	10	Групова
	Кошти на рахунках клієнтів (крім зобов'язань перед банкам)	10	Групова
	Операції з використанням емітованих банком електронних платіжних засобів за звітний рік	10	Групова
	Початкові платежі в системі електронних засобів за звітний рік	10	Групова

Перший критерій – частка загального обсягу гарантованих вкладів населення в банківському секторі, що перевищує 1%. Технічно це другий етап, але він призначений виключно для оцінки банків, які не потрапили до списку системно важливих банків за результатами аналізу першого етапу.

Банки оцінюються за основним показником – розміром банку, який має найвищий ваговий коефіцієнт 30%. Після оцінки валових активів перевага надається показникам за видами діяльності, а саме: обсяг кредитів, наданих клієнтам (за винятком інших банків, мають інший ваговий коефіцієнт), кошти на рахунках клієнтів та обсяг операцій з виданими платіжними коштами. Ваш ваговий коефіцієнт становить 10%. Найменший коефіцієнт мають показники, що характеризують зобов'язання перед іншими установами та нерезидентами, серед яких: кошти, вкладені в банки-резиденти, кошти, залучені від банків-резидентів, зобов'язання нерезидентів перед банками та, відповідно, зобов'язання банку перед нерезидентами.

Така градація підтверджує факт того, що пріоритетними для Національного банку України коштів населення, оскільки однакові зобов'язання мають різну вагу між резидентами та нерезидентами за умови, що такі операції мають різні валютні паритети. Оскільки розмір банку, тобто обсяг його активів, є основним показником стабільності системи, важливо враховувати накопичення активів у системі за останні роки.

Показники обсягу активів наведено на рис. 2.3.

З нього можна зробити висновок, що активи зростають, а банківська система стає доходнішою. Так, їх обсяг з 1910,6 млрд грн станом на кінець 2018 року зріс до 2716,8 млрд грн станом на кінець 2022 року, тобто на 42,2%. Активи банків збільшувались через активізацію кредитування, вкладень у депозитні сертифікати Національного банку України та облігації внутрішніх державних позик.

За 2022 рік активи банків склали історичний максимум – 2716,8 млрд грн. Процентний та комісійні доходи банків постійно зростають, а норми відрахування до резервів стали меншими. Збільшення приросту обсягу активів

банків спостерігається у останні шість місяці 2022 року. Так, з 2298,4 млрд грн станом на 01 червня 2022 року їх обсяг зріз до показника у 2716,8 млрд грн станом на кінець 2022 року.

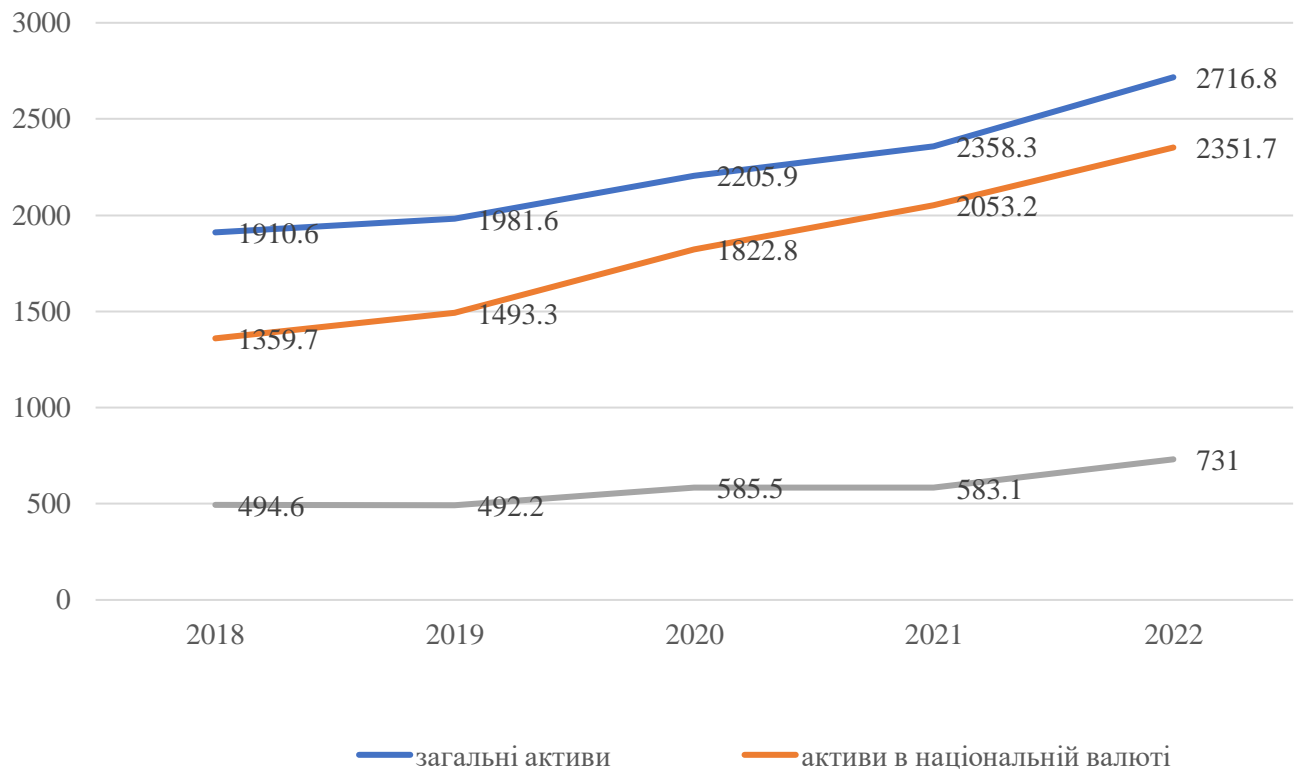

Рис. 2.3. Динаміка обсягу активів банків за 2018 – 2022 роки, % [51]

Це пов'язано зі створенням резервів для покриття очікуваних втрат, пов'язаних з війною. Цьому сприяв центральний банк, який збільшив гривневі та валютні нормативи резервів. Подальше зниження ділової активності та скорочення попиту на кредити й надалі негативно впливатимуть на прибутковість банків, у зв'язку з чим створено резерв ліквідності банку. Повертаючись до теми банківської концентрації, варто зазначити, що активи банків з державною формою власності становлять 52%, що характеризує український банківський сектор як недостатньо інтегрований у сучасну ринкову економіку, а його безпека значною мірою залежить від політики фінансування держави. Метою останнього стратегічного плану НБУ є скорочення частки держави в банківській системі до 25% до 2025 року.

Показники розвитку банківської системи України демонструють позитивні тенденції, свідчать про прибутковість та вищу фінансову стійкість. Однак проблематичною залишається частка непрацюючих кредитів, яка може знову зрости внаслідок війни. Крім того, банківський сектор значною мірою залежить від держави, яка концентрує капітал у своїх банках, що здійснюється за допомогою бюджетного фінансування через банківський сектор. Поточний стан сектору пропонує потенціал для якісного покращення з огляду на останні тенденції.

2.2. Дослідження впливу банківського нагляду на банківську систему України

Компоненти індикативного спостереження можна поєднати з двох ознак. До першої групи належать можливості впливу, пов'язані з формуванням кількісних параметрів банківської діяльності, зокрема:

- формування обов'язкових мінімальних резервів для банків;
- встановлення основних економічних нормативів;
- встановлення нормативів відрахувань із резервів на покриття ризиків, що виникають внаслідок активних банківських операцій.

У цих випадках індикативний нагляд поєднується з адміністративним наглядом, оскільки, наприклад, визначення кількісних значень незмінних економічних нормативів (індикативний нагляд) є водночас необхідною умовою діяльності банків (адміністративний нагляд). Центральний банк не повинен втручатися в оформлення окремих договірних відносин, навіть якщо клієнт банку зацікавлений у відстоюванні своїх інтересів у можливих приватно-правових спорах.

Однією з форм банківського нагляду, яку здійснює Національний банк України, є фінансовий моніторинг. З метою забезпечення дотримання вимог законодавства України щодо запобігання легалізації доходів, одержаних незаконним шляхом, усі банки зобов'язані розробляти та впроваджувати

програми виявлення та перевірки своїх клієнтів, а також програми навчання та підвищення кваліфікації працівників [51].

Недовіра та невпевненість у майбутньому банків призводять до відтоку капіталу з банківського ринку. Банкам стає все важче залучати клієнтів до своїх послуг і підтримувати депозитний портфель на безпечному рівні для функціонування банківських установ.

Економічні показники банківської діяльності (економічні показники; нормативні показники для банків) – це показники, які встановлюються Національним банком України з метою нагляду за банківською діяльністю на основі безвиїзного нагляду для моніторингу діяльності окремих банків і банківської системи як цілого. Національний банк України встановлює наступні економічні нормативи, які є обов'язковими для всіх банків [21, с. 82]:

1. Показники капіталу включають:
  - мінімального розміру регулятивного капіталу – Н1 (500 млн грн);
  - достатності регулятивного капіталу – Н2 (не менше 10%).
2. Показники ліквідності включають:
  - миттєва ліквідність – Н4 (не менше 20%);
  - поточна ліквідність – Н5 (не менше 40%);
  - короткострокова ліквідність – Н6 (не менше 60%).
3. Показники кредитного ризику включають:
  - максимального розміру кредитів, гарантій, наданих одному контрагенту – Н9 (не більше 5%);
  - великих кредитних ризиків – Н8 (не більше восьмикратного розміру регулятивного капіталу);
  - максимального сукупного розміру кредитів, гарантій, наданих інсайдерам – Н10 (не більше 30%).
4. Показники інвестування включають:
  - інвестування в цінні папери за кожною установою – Н11 (не більше 15%);
  - загальна сума інвестування – Н12 (не більше 60%).

Проаналізуємо стан виконання вимог Національного банку України (економічних нормативів) банками по банківській системі.

В табл. 2.2 наведено дані по банківській системі України щодо динаміки та стану виконання нормативу Н1 за 2018 – 2022 роки.

Регулятивний капітал є одним із найважливіших показників діяльності банків. Основною метою є покриття негативних наслідків різноманітних ризиків, які приймають банки в процесі своєї діяльності та забезпечення захисту вкладів, стабільності роботи банків.

Норматив адекватності регулятивного капіталу відображає здатність банку своєчасно та в повному обсязі виконувати свої зобов'язання, що впливають з комерційних, кредитних або інших грошових операцій. Чим вище значення показника адекватності регулятивного капіталу, тим більшу частку ризику беруть на себе власники банку; і навпаки: чим менше значення показника, тим більшу частку ризику беруть на себе кредитори/вкладники банку.

Таблиця 2.2

Регулятивний капітал (норматив Н1) банківської системи за 2018 – 2022 роки

[52]

Норматив	2018	2019	2020	2021	2022	Зміна 2022 року до 2018
Регулятивний капітал, млн грн	121742,1	147073,2	181880,5	213309,3	210409,1	88667
Зміна до попереднього року, млн грн	9587,6	25331,1	34807,3	31428,8	-2900,2	x

Як видно з даних табл. 2.2, за період 2018 – 2022 років регулятивний капітал банків збільшився на 88667 млн грн.

Так, дані представлені у табл. 2.2 свідчать про підвищення регулятивного капіталу та нормативу адекватності за 2018 – 2022 роки, однак у 2022 році

значення цього нормативу знизилось у порівнянні з 2021 роком на 2900,2 млн грн, що є негативною тенденцією.

В табл.2.3 подано дані щодо виконання нормативу адекватності регулятивного капіталу (Н2) в цілому по банківській системі за період 2018 – 2022 років, нормативне значення якого, згідно вимог НБУ, не повинно бути нижчим 10%.

Так, достатність регулятивного капіталу банківської системи за 2018 – 2022 роки є вищою за нормативне значення у 10%. Так, за період 2018 – 2022 роки він зріс на 4,1 п. і на кінець 2022 року становив 19,6%. За 2022 рік його значення зменшилося порівняно із 2021 роком на 1,8 п.

Протягом 2018 року норматив достатності основного капіталу відсутній. За 2022 рік його значення зменшилося на 1,4 п. А достатність основного капіталу є вищою за нормативне значення у 7%.

Таблиця 2.3

Норматив достатності регулятивного капіталу банківської системи за
2018 – 2022 роки [51]

Норматив		2018	2019	2020	2021	2022	Зміна 2022 року до 2018
Н2	Норматив достатності (адекватності) регулятивного капіталу	15,5	18,7	21,6	21,4	19,6	4,1
	Нормативне значення, %	Не менше 10%					
Н3	Норматив достатності основного капіталу	-	13,3	15,5	14,5	13,1	-0,2 (до 2019 року)
	Нормативне значення, %	Не менше 7%					

Оскільки банківські операції піддаються ризику ліквідності – ризику того, що надходження грошових коштів буде недостатнім для покриття їх відпливів – це може призвести до того, що банк не зможе вчасно сплатити власні зобов'язання, оскільки за певних умов швидка конверсія фінансових ресурсів неможлива без значних втрат. У зв'язку з цим банки повинні постійно

управляти ліквідністю, підтримувати її на достатньому рівні для виконання всіх прийнятих зобов'язань з урахуванням їх обсягу, строку та валюти платежу, забезпечувати необхідне співвідношення власних і залучених коштів.

В табл.2.4 представлено дані щодо виконання нормативів миттєвої ліквідності (Н4), поточної ліквідності (Н5) та короткострокової ліквідності (Н6) банківської системи України в цілому за період 2018 – 2022 років, нормативні значення яких становлять 20%, 40% та 60%.

Таблиця 2.4

Динаміка виконання нормативів ліквідності банківської системи України
за 2018 – 2022 роки [52]

Норматив		2018	2019	2020	2021	2022	Зміна 2022 року до 2018
Н4	Норматив миттєвої ліквідності	61,8	66,4	-	-	-	-
	Нормативне значення, %	Не менше 20%					
Н5	Норматив поточної ліквідності	104,7	99,1	-	-	-	-
	Нормативне значення, %	Не менше 40%					
Н6	Норматив короткострокової ліквідності	94,2	94,4	88,6	89,4	88,2	-6,0
	Нормативне значення, %	Не менше 60%					

Як видно з даних табл. 2.4, за період з 2018 по 2019 роки норматив миттєвої ліквідності Н4 значно перевищував нормативне значення показника у 20%, проте за 2020 – 2022 роки показник відсутній. Норматив поточної ліквідності Н5 був також вищим за нормативну величину у 40% та не опускався нижче 99%. Дана ситуація свідчить про значне накопичення фінансових ресурсів банками, які не приносять прибутку банкам. Та за період 2020 – 2022 роки значення показника відсутнє, оскільки з 1 січня 2021 року запроваджено коефіцієнт чистого стабільного фінансування (NSFR), який розроблений Базельським комітетом. В Україні на сьогодні вже запроваджено коефіцієнт покриття ліквідністю (LCR), який замінив нормативи ліквідності Н4 та Н5.

Норматив короткострокової ліквідності Н6 за 2018 – 2022 роки не опускався нижче 88% та відповідав нормативному значенню не менше 60%.

Таким чином, усі нормативи ліквідності банківської системи України за 2018 – 2022 роки перевищують нормативні значення, встановлені Національним банком України, що свідчить про надлишкову ліквідність банківської системи.

Національний банк України з метою зменшення банківських ризиків встановлює нормативи кредитного ризику, а саме норматив максимального кредитного ризику на одного контрагента (Н7), норматив великого кредитного ризику (Н8) та норматив максимального кредитного ризику за операціями з пов'язаними особами банку (Н9), їх недотримання може вплинути на виникнення фінансових труднощів у операціях банку. В табл.2.5 розраховані нормативи кредитного ризику банківської системи України за 2018 – 2022 роки.

Таблиця 2.5

Динаміка нормативів кредитного ризику банківської системи України за 2018 – 2022 роки [52]

Норматив		2018	2019	2020	2021	2022	Зміна 2022 року до 2018
Н7	Норматив максимального розміру кредитного ризику на одного контрагента	20,4	17,3	19,9	19,4	18,9	-1,5
	Нормативне значення, %	Не більше 25%					
Н8	Норматив великих кредитних ризиків, %	173,9	120,5	84,6	70,8	88,1	-85,8
	Нормативне значення	не більше 8-кратного розміру регулятивного капіталу					
Н9	Норматив максимального розміру кредитного ризику за операціями з пов'язаними з банком особами	11,2	7,2	3,8	4,3	3,7	-7,5
	Нормативне значення, %	Не більше 25%					

Відповідно до даних, наведених у табл. 2.5, усі нормативи кредитного

ризикі банківської системи виконані протягом 2018 – 2022 років.

Виконання нормативу максимального розміру кредитного ризику на одного контрагента (Н7) протягом 2018 – 2022 років становить в межах 20,4% - 17,3%, що не перевищує нормативне значення у 25%. Проте, значення нормативу у 2018 році демонструє найбільший рівень сигналу кризи.

Судячи з даних табл. 2.5, норматив Н7 зменшувався з 2018 по 2022 рік. У 2018 році він становив 20,4%, у 2019 значення цього нормативу впало до 17,3%, що відображує позитивну тенденцію, але криза, спричинена пандемією COVID-19, відобразилась на показнику, тому у 2020 році він зріс до 19,9%, а у 2022 році зменшився до 18,9%. Це означає, що банки зменшили залежність від окремих контрагентів, що допомагає підтримувати фінансову стабільність, зменшувати ризик банкрутства банку. Крім того, банки стають більш надійними для своїх клієнтів. Депозити та інші активи банків краще захищені від ризиків, пов'язаних з невиконанням зобов'язань іншими контрагентами.

Норматив Н8, великого кредитного ризику встановлюється для обмеження концентрації кредитного ризику для одного контрагента або групи пов'язаних контрагентів. З даних табл. 2.5, можна зробити висновок, що протягом 2018 – 2022 років спостерігалось зменшення Н8, що зумовлено факторами: зміни в економічних умовах, вплив пандемії COVID-19, вплив війни. Найбільше значення нормативу Н8 було у 2018 році і становило 173,9%, що пояснюється вищим рівнем економічної нестабільності, значним обсягом виділених великих кредитів на ринку. У 2020 році норматив знизився до 84,6%, яке пов'язано з глобальною економічною кризою та обережними заходами банків у видачі кредитів. У 2021 році норматив Н8 досяг мінімального значення 70,8%, що свідчить про підвищення стабільності ринку та подальший спад кількості кредитів з високим рівнем ризику. У 2022 році норматив Н8 збільшився до 88,1% і вказує на зростання обсягів наданих кредитів з великим рівнем ризику.

Значення нормативу Н9, максимального розміру кредитного ризику за операціями з пов'язаними особами з банком за 2018 – 2022 роки суттєво

знизилося. У 2018 році норматив Н9 становив 11,2%, у 2019 році – 7,2%, у 2020 році –3,8%, у 2021 році –4,3% і у 2022 році –3,7%. Це свідчить про покращення контролю з боку банківських установ та регулятора за кредитним ризиком пов'язаних осіб із банком, а також про зниження загального рівня кредитних ризиків у банківській системі. Зменшення нормативу також може свідчити про поліпшення якості кредитних портфелів банків і зниження ризику неплатежів клієнтів.

Далі розглянемо виконання банками України нормативів інвестування, а саме нормативу Н11, інвестування в цінні папери окремо за кожною установою та нормативу Н12, загальної суми інвестування. В табл. 2.6 подано дані щодо стану виконання банками вимог Національного банку України стосовно цих нормативів.

Таблиця 2.6

Динаміка виконання банками України нормативів інвестування за 2018 – 2022 роки [52]

Норматив		2018	2019	2020	2021	2022	Зміна 2022 року до 2018
Н11	Норматив інвестування в цінні папери окремо за кожною установою, %	0,0003	0,0002	0,0002	0,0005	0,0	-0,0003
	Нормативне значення, %	Не більше 15%					
Н12	Норматив загальної суми інвестування, %	0,2	0,1	0,1	0,1	0,0	-0,2
	Нормативне значення	Не більше 60%					

Порівняння значень нормативів інвестування банками з нормативними значеннями, встановленими Національним банком України, свідчить про дуже низьку інвестиційну активність банківської системи України. Банки не зацікавлені інвестувати в компанії України, а вкладають кошти у портфельні

інвестиції з метою подальшого їх перепродажу та отримання спекулятивного. Цей факт пов'язаний з загальним рівнем розвитку національної економіки, незацікавленістю банків у інвестуванні коштів у проекти у зв'язку зі значними ризиками реалізації інвестицій.

Таким чином, банківські установи України в цілому відповідають нормативним вимогам Національного банку України. Однак банківська система України сьогодні все ще перебуває у кризовому стані. За останні роки кількість банків скоротилася. Вихід із кризи можливий лише за умов стабілізації економіки в цілому. Зараз банкам вдається підтримувати ліквідність лише завдяки тому, що вони інвестують свої активи в первинні та вторинні резерви (готівка, кошти на поточних рахунках у НБУ) і не ризикують вкладати їх у активи під високі відсотки. Ті ж банки, які не зменшують обсяги кредитування, гірші за якістю кредитного портфеля на фінансовому ринку України.

2.3. Дослідження тенденцій наглядової діяльності Національного банку України за небанківськими фінансовими установами

Національний банк України здійснює нагляд на ринку небанківських фінансових послуг у формі виїзних та невиїзних перевірок. Основними принципами нагляду за діяльністю на ринку небанківських фінансових послуг є пропорційність та ризик-орієнтований підхід.

Таким чином, вибір інтенсивності нагляду визначається включенням діяльності небанківської фінансової установи до певної категорії ризику. Крім того, у наглядову діяльність на ринку небанківських фінансових послуг Національний банк України поступово впроваджує раннє виявлення потенційних ризиків та раннє втручання (до того, як відповідні ризики матеріалізуються та завдадуть шкоди споживачам) для своєчасної комунікації чи вжиття заходів.

Тому НБУ приділяє особливу увагу вдосконаленню звітності. Зокрема, вивчається можливість встановлення вимог щодо надання більш детальної

інформації про діяльність небанківських фінансових установ. На ринку фінансових послуг існують небанківські фінансові установи, діяльність яких не відповідає вимогам ліцензування.

Сьогодні до небанківських фінансових установ України належать фінансові компанії, ломбарди, кредитні спілки, страхові компанії та деякі інші установи.

На кінець 2018 року кількість небанківських фінансових установ становила 2082, з них: 940 фінансових компаній (займають найбільшу частку), 358 кредитних спілок, 359 ломбардів, 281 страхова компанія (табл. 2.7).

Таблиця 2.7

Динаміка кількості фінансових установ на фінансовому ринку України за 2018 – 2022 роки (станом на кінець року)

Фінансова установа	2018	2019	2020	2021	2022	Зміна 2022 року до 2018
Страховики	281	233	210	155	128	-153
Фінансові компанії	940	986	960	922	760	-180
Юридичні особи- лізингодавці	144	157	146	137	98	-46
Кредитні спілки	358	337	322	278	162	-196
Ломбарди	359	324	302	261	183	-176
Всього	2082	2037	1940	1753	1331	-751

Так, за 2018 –2022 роки з Державного реєстру фінансових установ виключено 751 небанківську фінансову установу. Найбільшу кількість фінансових установ закрито у 2022 році (422 установи), з яких 175 виключено за заявою, а 247 – за систематичне порушення законодавства у сфері надання фінансових послуг. Національний банк України з метою запобігання порушенням законодавства на фінансовому ринку та захисту прав споживачів

застосував у 2022 році 178 заходів впливу, з них: 90 рішень про анулювання ліцензій; 88 розпоряджень про усунення порушень у сфері надання послуг; накладено штрафних санкцій на суму 1829 тис грн.

Окрім цього, простежується тенденція до зменшення кількості кредитних спілок (на 196 установ).

Як свідчать дані табл. 2.8 обсяги активів кредитних спілок є незначними, їх роль у формуванні фінансового капіталу не є провідною. Зважаючи на те, що взаємодержування громадян є основною функцією кредитних спілок, то природно, що частка їх активів буде невеликою (табл. 2.8).

Таблиця 2.8

Динаміка показників діяльності кредитних спілок за 2018 – 2022 роки

Показники	2019	2020	2021	2022	Зміна 2022 року до 2018
Активи КС, що залучають депозити, млрд грн.	1,9	2,0	1,9	1,1	-0,8
Активи КС, що не залучають депозити, млрд грн.	0,6	0,3	0,4	0,2	-0,4
Частка членів КС, які мають кредити, % (п. ш.)	25	23	22	16	-9
Частка прострочених більш як на 90 днів кредитів, % (п. ш.)	9	27	16	28	-17

Загальний обсяг активів кредитних спілок на кінець 2022 року становить 21,3 млрд грн і він зменшився на 0,8 млрд грн. порівняно з 2018 роком. На кінець 2022 року частка членів кредитних спілок, які мають кредити становила 16%, що на 9% менше, ніж на кінець 2018 року. Частка прострочених кредитів більш як на 90 днів кредитів становить 28% у 2022 році та порівняно з 2018 роком зросла на 17%.

На нашу думку, роботу кредитних спілок значно ускладнює різке зниження платоспроможності позичальників, що призвело до масових неповернень кредитів і, як наслідок, погіршення якості кредитних портфелів. Зважаючи на це, ми вважаємо, що роль кредитних спілок на фінансовому ринку

України з часом зменшуватиметься. Зазначимо, що окрім проблем, притаманних усім небанківським фінансовим установам, варто виділити також незацікавленість населення в послугах кредитних спілок. Першим фактором, який, на нашу думку, стримує споживача від користування послугами кредитної спілки, є необхідність стати її членом. І як показує досвід, більшість населення не готова брати на себе такі зобов'язання. Другий фактор – сьогодні на фінансовому ринку існують альтернативні, більш доступні та прості для розуміння послуги. Ви можете взяти кредит у банку або скористатися послугами фінансових компаній, не виходячи з дому. Третім фактором, на нашу думку, є відсутність системи страхування вкладів у кредитних спілках. Ця обставина змушує населення обирати банки, де їхні вклади гарантовані державою.

Послуги ломбардів користуються високим попитом в Україні, що дозволяє їм успішно працювати на ринку фінансових послуг. Незважаючи на зменшення кількості ломбардів за останні п'ять років через збільшення вимог до капіталу, кількість окремих підрозділів продовжує збільшуватися.

Кількість ломбардів з 2018 по 2022 роки скоротилася на 176 установ. Власний капітал ломбардів має тенденцію до падіння, за цей період зменшився на 1,8 млрд грн (табл. 2.9).

Таблиця 2.9

Динаміка показників діяльності ломбардів за 2018 – 2022 роки

Показники	2019	2020	2021	2022	Зміна 2022 року до 2018
Активи, млрд грн	4,3	3,9	4,3	4,1	-0,2
Власний капітал, млрд грн	1,9	1,7	1,6	1,3	-0,6
Кредити, млрд грн	4,5	4,6	3,0	2,7	-1,8
Коефіцієнт покриття заставою, % (п. ш.)	114	115	102	111	-3

Обсяг наданих фінансових кредитів за п'ять років впав на 1,8 млрд грн. До 2020 року ломбарди впевнено лідирували за обсягами кредитування. Основні показники діяльності ломбардів мають негативну динаміку. Таке

падіння зумовлене зменшенням попиту на послуги ломбардів. Хоч активи ломбардів наразі не мають вагомego впливу на економічне зростання, однак можна зробити висновок, що макроекономічна ситуація сприятиме розвитку ломбардів.

Серед усіх небанківських фінансово-кредитних установ домінуючі позиції на ринку займають фінансові компанії, які нагромаджують понад 63% усіх активів. За 2018 – 2020 роки кількість фінансових компаній зменшилася на 180 одиниць (19,1%). Активи фінансових компаній зросли в 1,5 раза (150,7%). Така позитивна тенденція є ознакою зростання кількості фінансових послуг на українському ринку, зумовлене підвищенням попиту (табл. 2.10).

Таблиця 2.10

Динаміка показників діяльності фінансових компаній за 2018 – 2020 роки
(станом на кінець року)

Показники	2019	2020	2021	2022	Зміна 2022 року до 2018
Активи, млрд грн	162,2	186,5	216,4	244,4	82,2
Залишки кредитів, млрд грн	64,8	75,3	75,6	77,8	13
Обсяг наданих кредитів, млрд грн	28,2	28,6	42,0	18,8	-9,4
Фінансовий результат фінансових компаній (наростаючим підсумком), млрд грн.					
- прибуток	3,2	4,0	4,4	5,0	1,8
- збиток	-1,2	-1,4	-1,6	-3,2	-2
ROA (п. ш.), %	2	2	2,4	2,3	0,3
ROE (п. ш.), %	10	13	15,2	10,7	0,7

Обсяг наданих кредитів за 2018 – 2020 роки зменшився майже наполовину удвічі – на 9,4 млрд грн (66,7%). У 2022 році фінансові компанії були прибутковими. Цей результат став результатом значних прибутків одних компаній і рекордних збитків інших. Показники рентабельності протягом року зростали, але не досягли рівнів 2020 – 2021 років.

Кількість компаній на страховому ринку України тривалий час демонструє тенденцію до зменшення, за 2018 – 2022 роки їх стало на 153

страховика менше (54,4%). Загальна кількість діючих страхових компаній у 2018 році склала 281. А в 2019 році їх було 233, що на 17,1% менше, ніж за 2018 рік (табл. 2.11).

Таблиця 2.11

Динаміка показників діяльності страхових компаній за 2018 – 2020 роки
(станом на кінець року)

Показники	2019	2020	2021	2022	Зміна 2022 року до 2018
Активи, млрд грн	63,9	64,9	64,2	70,3	6,4
Фінансовий результат, млрд грн	0,6	1,8	1,2	3,1	2,5
ROA (п. ш.), %	1,2	3,8	2,4	6,4	5,2
ROE (п. ш.), %	2,5	8,1	5,4	14,6	12,1

Станом на кінець 2018 року активи страхових компаній становили 63,9 млрд грн. За 2018 – 2020 роки обсяги активів страхових компаній зросли на 6,4 млрд грн, або на 10,0%. Показники операційної ефективності страхових компаній надалі погіршувалися: комбінований коефіцієнт зріс до 94%, коефіцієнт ефективності діяльності – до 88%. У IV кварталі 2022 року страхові компанії отримали незначний збиток, проте за результатами 2022 року їхня прибутковість залишилася рекордно високою.

Більшість активів належить фінансовим компаніям і страховим компаніям. Серед усіх небанківських фінансових установ саме фінансові компанії розвиваються найшвидше, збільшуючи активи та обсяги послуг, що надаються. Це говорить про те, що найближчим часом вони займатимуть значну частку в секторі небанківського споживчого кредитування.

Висновки до розділу 2

Розглянуто тенденції загальних показників банківського та небанківського сектору та їх реакцію на кризові зрушення останніх років.

У ході очищення банківського сектору було закрито певну кількість

банків і було визначено високу частку непрацюючих кредитів.

Аналіз нормативів банківського нагляду виявив стан українських банків та фінансову безпеку банківського сектору. Більшість стандартів були надійно впроваджені в останні роки. Нормативи ліквідності виявилися значно перевищеними. Нормативи кредитного ризику нормалізувалися, а банківський сектор усунув практику кредитування пов'язаних осіб та інші високоризикові сфери кредитування. Нормативи достатності капіталу також демонструють позитивну динаміку. Інвестиційні стандарти зазнали найменших змін, залишаючись стабільно низькими.

Серед усіх небанківських фінансових установ саме фінансові компанії розвиваються найшвидше, збільшуючи активи та обсяги послуг, що надаються. Це говорить про те, що найближчим часом вони займатимуть значну частку в секторі небанківського споживчого кредитування.

РОЗДІЛ 3

ПЕРСПЕКТИВИ ЗДІЙСНЕННЯ БАНКІВСЬКОГО НАГЛЯДУ НАЦІОНАЛЬНИМ БАНКОМ УКРАЇНИ В СУЧАСНИХ УМОВАХ

3.1. Проблеми та перспективи міжнародного співробітництва Національного банку України у контексті євроінтеграції

Європейська інтеграція визначає вектор розвитку українського суспільства, впливає на більшість сфер державного управління, визначає напрями законодавчої діяльності та впливає на порядок здійснення функцій органів державного управління.

Дослідники характеризують євроінтеграційні процеси як діяльність держави щодо впровадження європейських принципів і стандартів, яких держава повинна дотримуватися для вступу до Європейського Союзу та налагодження тісної співпраці з європейськими державами.

Співпраця відбувається не лише з європейськими державами, а й з установами та органами самого Європейського Союзу.

Для забезпечення інтеграції фінансового ринку України в європейський фінансовий простір Національний банк України співпрацює з наглядовими органами держав-членів ЄС, до яких належать Європейське управління страхування та пенсій (EIOPA), Європейське управління банківського нагляду (EBA) та з Європейським центральним банком [3].

Особлива роль Національного банку України впливає з його конституційного завдання щодо підтримання стабільності національної грошової одиниці та визначає його місце в системі органів державної влади.

Правовий статус Національного банку України встановлюється в Конституції України [1], яка визначає його основні завдання, а також у Законі України «Про Національний банк України» [5]. Окремі вказівки щодо реалізації повноважень Національного банку України встановлено в Законах України

«Про банки і банківську діяльність» [6], «Про фінансові послуги та фінансові компанії» [7], «Про валюту і валютні операції» [8], а також нормативно-правові акти Національного банку України.

Окрім основної функції із забезпечення стабільності національної грошової одиниці, Законом України «Про Національний банк України» [5] визначено перелік інших функцій. Серед них передбачено, що центральний банк представляє інтереси України перед центральними банками інших держав, міжнародними банками та іншими кредитними установами, а співпраця відбувається на рівні центрального банку.

Більше детально реалізація цієї функції передбачена у Законі України «Про Національний банк України», а саме: «Національний банк має право брати участь у формуванні капіталу і діяльності міжнародних організацій відповідно до міжнародних договорів, учасницею яких є Україна, а також відповідно до угод між ним та іноземними центральними банками» [5].

В.Л. Кротюк характеризує цей вид діяльності Національного банку України як: «його зовнішньоекономічну функцію. Таке міждержавне співробітництво здійснюється у відповідності із міжнародними договорами України, законодавчими актами, а також міжбанківськими угодами» [21].

Однак вищезазначені ЕВА та ЕЮРА не є центральними банками чи міжнародними кредитними установами, а частиною системи європейських органів фінансового нагляду, завданням яких здійснюється координація діяльності національних органів фінансового нагляду держав-членів Європейського Союзу. Правовий статус ЕВА визначається Регламентом 1093/2010/ЄС Європейського Парламенту та Ради від 24 листопада 2010 року про заснування Європейського органу банківського нагляду. У ст. 33 Регламенту 1093/2010/ЄС передбачається: «повноваження ЕВА налагоджувати контакти та укладати адміністративні домовленості з регуляторними, наглядовими органами третіх країн» [3].

Ст. 75 Регламенту регулює порядок участі третіх країн у роботі ЕВА, до складу якого входить Україна у відносинах з Європейським Союзом. Участь у

роботі відкрита для третіх країн, які уклали угоди з Європейським Союзом, згідно з якими вони прийняли та застосовують європейське законодавство, що регулює ринки фінансових послуг. Для реалізації такого співробітництва будуть укладені угоди, які регулюватимуть характер, обсяг і процедурні аспекти залучення цих країн, включаючи положення про фінансові внески та персонал, представництво в якості спостерігача в Наглядовій раді ЕВА.

Європейське законодавство передбачає співпрацю з фінансовими регуляторами та наглядовими органами третіх країн на основі укладення відповідних угод міжвідомчого характеру. Принципи співробітництва між Україною та Європейським Союзом передусім викладені в Угоді про асоціацію, яка окреслює заходи щодо приведення чинного законодавства України у відповідність із законодавством Європейського Союзу.

План заходів щодо виконання Угоди про асоціацію уповноважує Національний банк України розробити низку законопроектів, що регулюють ринок фінансових послуг.

Угода про асоціацію регулює процес регуляторного зближення в секторах, які потребують регуляторного зближення, зокрема у сфері фінансових послуг. Серед загальних принципів нормативно-правового узгодження визначено принцип відкритості співпраці, який означає, що сторони:

- зобов'язуються з повною взаємною повагою допомагати один одному у виконанні завдань;
- вжити всіх необхідних заходів для забезпечення дотримання зобов'язань;
- сприяти досягненню регуляторної та правової гармонізації та утримуватися від будь-яких заходів, які можуть поставити під загрозу або затримати досягнення цілей Угоди про асоціацію.

Зрозуміло, що Угода про асоціацію не пояснює визначення «будь-яких заходів», тому для визначення правових засад співпраці окремих суб'єктів необхідно звернутися до національного законодавства. Вище зазначалося, що

правовий статус Національного банку України регулюється низкою законів, а Законом України «Про Національний банк України» [5] не надано повноважень щодо здійснення міжнародного міжвідомчого співробітництва.

Проте в ст. 32 Закону України «Про фінансові послуги та фінансові компанії» [7] встановлено принципи співпраці Національного банку України з міжнародними організаціями, державними органами та неурядовими організаціями за кордоном.

Отже, Національний банк України в межах своїх повноважень у сфері державного регулювання ринків небанківських фінансових послуг може співпрацювати з міжнародними організаціями, державними органами та неурядовими організаціями іноземних держав з питань, що належать до його компетенції. З цією метою центральний банк має право укладати письмові міжнародні договори (угоди, меморандуми, протоколи тощо) або документи, які не регулюються міжнародним правом, або приєднуватися до них.

Європейський Союз є міжнародною організацією з унікальним правовим статусом, чий завдання делеговані його інституціям та органам, до останніх входять європейські органи фінансового нагляду, зокрема ЕВА. Загальний порядок укладення, виконання та припинення міжнародних договорів України встановлено Законом України «Про міжнародні договори України»: «міжвідомчими є міжнародні договори України з питань, що належать до повноважень міністерств, інших центральних органів виконавчої влади та державних колегіальних органів» [10].

Враховуючи те, що Національний банк України не входить до перелічених суб'єктів і характеризується подвійним правовим статусом (є центральним банком та спеціальним центральним органом державного управління відповідно до статті 2 Закону України «Про Національний банк України») можна зазначити, що у спеціальному законодавстві, яке регулює порядок укладення міжвідомчих міжнародних договорів, відсутні положення, які б встановлювали порядок дій Національного банку України у цій сфері [5].

Але Законом України «Про міжнародні договори України» [10] передбачено, що Національний банк України може вносити пропозиції щодо укладення міжнародних договорів України, але тільки спільно з Міністерством закордонних справ України. Підсумовуючи, варто зазначити, що увагу дослідників приділено аспектам міжнародного співробітництва Національного банку України з міжнародними фінансовими організаціями та центральними банками інших держав.

Однак повноваження Національного банку України щодо укладення міжнародних договорів детально не аналізуються, хоча питання міжнародного співробітництва з інституціями Європейського Союзу сьогодні як ніколи актуальне. Той факт, що Національний банк України не є одним із центральних органів виконавчої влади, означає відсутність належного правового регулювання укладення міжвідомчих міжнародних договорів. Як недолік банківського законодавства також варто зазначити, що правовий статус центрального банку визначається щонайменше чотирма законами, а основний Закон «Про Національний банк України» не містить положень, які б регулювали порядок міжнародного співробітництва з органами та установами Європейського Союзу.

3.2. Перспективи банківського нагляду Національного банку України у сучасних умовах

Національний банк України у зв'язку з кризовими умовами функціонування банківської системи та системи небанківського фінансового сектору у 2022 – 2023 роках змінив деякі аспекти банківського нагляду задля забезпечення стійкості фінансової системи України у цілому та недопущення фінансової кризи. Правила оцінки стійкості затверджені постановою Правління Національного банку України №56 від 27 квітня 2023 року [19]. Проведення оцінки стійкості банківської системи та отримання результатів для визначення пріоритетів банківського нагляду передбачено Меморандумом від 24 березня

2023 року України з Міжнародним валютним фондом про економічну та фінансову політику [4].

Важливим аспектом цих реформ стала оцінка стійкості банківської системи в умовах воєнного часу Національним банком України, яка розпочалась у квітні 2023 року.

Варто зазначити, що з 2018 року Національний банк України розпочав проведення оцінки стійкості банків, яка передбачала проведення стрес-тестування для окремо визначеного переліку банків. Під час стрес-тестування визначаються оціночні показники фінансової звітності банку (балансу та звіту про прибутки і збитки) та необхідний рівень капіталу на три роки після звітної дати.

Оцінка стійкості здійснюватиметься в три етапи:

- перший – включає оцінку якості активів і допустимості забезпечення в рамках кредитних операцій, а також перегляд оцінки вартості нерухомості, отриманої банком в якості застави, і розрахунок нормативу адекватності капіталу;

- другий етап передбачає екстраполяцію результатів оцінки якості активів та прийняття застави за кредитними операціями банку, які не увійшли до вибірки на першому етапі;

- третій – оцінка показників діяльності банку за базовим сценарієм та визначення необхідних нормативів достатності капіталу.

У 2023 році оцінюватимуть 20 банків. Це фінансові установи, які є лідерами за сукупними показниками обсягу зважених за ризиком активів, депозитів і кредитів фізичних осіб. Загальний обсяг чистих активів цих банків становить понад 90% активів банківської системи.

Банки, які проходили оцінку у 2023 році: АТ КБ «ПриватБанк», АТ «Райффайзен Банк», АТ «Ощадбанк», АТ «УНІВЕРСАЛ БАНК», АТ «ПУМБ», АТ «Укрексімбанк», АТ «УКРСИББАНК», АТ «СЕНС БАНК», АБ «УКРГАЗБАНК», АТ «А-БАНК», АТ «ОТП БАНК», АТ «КРЕДІ АГРІКОЛЬ БАНК», АТ «ПроКредит Банк», АТ «ТАСКОМБАНК», АТ «КРЕДОБАНК»,

ПАТ «БАНК ВОСТОК», АТ «БАНК КРЕДИТ ДНІПРО», АБ «Південний», ПАТ «МТБ БАНК», АТ «ПРАВЕКС БАНК».

Результати оцінки стійкості банківської системи України, здійсненої у 2023 році, буде оприлюднено о 31 березня 2024 року.

Національний банк України з метою посилення нагляду за фінансовим ринком вніс зміни у 2023 році в організаційну структуру НБУ, задля удосконалення ризик-орієнтованого нагляду. Так, задля підвищення інституційної спроможності регулятора було вирішено реорганізувати Департамент банківського нагляду та створити у структурі Національного банку: Департамент інтегрованого нагляду за банками; Відділ моніторингу пов'язаних з банками осіб.

Такі зміни є черговим кроком до відповідності міжнародним стандартам банківського нагляду (Основних Базельських принципів ефективного банківського нагляду). Вони враховують результати спільної роботи Національного банку України та експертів Міжнародного валютного фонду з питань планування функцій банківського нагляду.

Департамент інтегрованого нагляду за банками буде виконувати всі функції Департаменту банківського нагляду, а також виконуватиме окремі функції щодо нагляду за надавачами платіжних послуг.

Відділ моніторингу пов'язаних з банками осіб виконуватиме функції щодо: виявлення ознак пов'язаності осіб під час здійснення банківського нагляду та здійснення контролю за операціями банків із пов'язаними з особами.

У 2023 році Національний банк України посилив нагляд за дотриманням банками законодавства України щодо діяльності на платіжному ринку та питань готівкового обігу. Зміни передбачають: визначення термінів «грубе» та «систематичне» порушення законодавства України у сфері діяльності на платіжному ринку та з питань обігу готівки; визначення відповідальності банку у разі ненадання особам Національного банку України вільного доступу до приміщень та/або інформаційних систем; удосконалення підходів до застосування заходів впливу на здійснення банком ризикової діяльності;

роз'яснення порядку застосування заходів впливу у вигляді письмового попередження та обмеження, зупинення чи припинення певних видів діяльності.

У 2022 – 2023 роках Національний банк України приділяє велику увагу забезпеченню дотримання фінансовими установами вимог профільного законодавства у сфері фінансових послуг та умов ліцензування. Зокрема, дуже невтішною є статистика анульованих ліцензій за останній рік:

- квітень 2023 року – Національний банк України анулював ліцензії 10 небанківським фінансовим установам, 9 фінансових компаній виключено з реєстрів;

- травень 2023 року – 10 фінансовим установам анульовано ліцензії, 7 фінансових компаній виключено з реєстру фінансових установ;

- червень 2023 року – 8 небанківським фінансовим установам анульовано ліцензії, 1 фінансову компанію виключено з реєстру фінансових установ;

- липень 2023 року – 6 фінансових установ анульовано ліцензії, 5 – виключено з реєстру фінансових установ.

Крім того, 07 серпня 2023 року НБУ оприлюднив план перевірок з питань фінансового моніторингу, дотримання вимог санкційного законодавства.

З метою вдосконалення нормативно-правової бази фінансового сектору та впровадження низки принципів змін у роботі небанківського фінансового сектору в частині мікрокредитування Національний банк України ініціював прийняття Закону України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо вдосконалення державного регулювання ринків фінансових послуг» [11], який запровадив в Україні відповідальне кредитування.

Зокрема, встановлено максимальну процентну ставку за мікропозиками на рівні 1% на день та запроваджено можливість якісної перевірки платоспроможності позичальників фінансовими компаніями, що відповідає найкращій світовій практиці. У більшості випадків фінансові компанії, які надають мікропозики, свідомо не перевіряли платоспроможність позичальників

і, відповідно, встановлювали високі процентні ставки за кредитом, щоб покрити ризик неповернення коштів.

Основні зміни до цього закону передбачають:

– запровадження максимального розміру кредитних відсотків для споживача – поступове зниження максимальної добової ставки з кінцевим значенням не більше 1% на день (сьогодні може досягати близько 1500-1800% на рік) через 8 місяців;

– обов'язковість включення до договору споживчого кредиту інформації про щоденну процентну ставку;

– право Національного банку України встановлювати мінімальні вимоги до перевірки кредитоспроможності позичальника, що дає змогу якісно зменшити боргове навантаження позичальника;

– зобов'язання кредиторів подавати інформацію про всі споживчі кредити, незалежно від суми кредиту, хоча б до одного з кредитних бюро, включених до Єдиного реєстру кредитних бюро;

– заборона встановлювати в договорі споживчого кредиту умову про одностороннє продовження строку користування кредитом (таке продовження може відбуватися виключно шляхом укладення додаткової угоди за згодою сторін);

– додаткові штрафи за порушення встановлених вимог.

Крім того, Національний банк України змінив підходи до застосування заходів впливу до кредитних спілок в умовах воєнного стану, зокрема відновив застосування плану відновлення фінансової стабільності.

Відповідні зміни внесено до постанови Правління Національного банку України «Про регулювання діяльності учасників ринку небанківських фінансових послуг, небанківських фінансових груп, учасників платіжного ринку, колекторських компаній та юридичних осіб, які отримав ліцензію на надання банківських послуг із стягнення заборгованості» [17].

Відповідно, Національний банк України може застосувати до кредитної спілки захід впливу у вигляді затвердження плану відновлення фінансової

стабільності та не застосовувати інші заходи впливу, якщо відповідні порушення викликані негативними наслідками російської військової агресії проти України. Змінами також визначено наступне:

- упорядковано посилання на списки територій, на яких ведуться бойові дії, або на списки тимчасово окупованих російською федерацією територій;
- удосконалено порядок взаємодії Національного банку України з учасником ринку щодо визнання структури власності непрозорою у зв'язку з введенням воєнного стану;
- уточнено перелік документів, які страхувальники подають для добровільного анулювання ліцензій за спрощеною процедурою в період воєнного стану.

Національний банк України опублікував проект рішення Правління Національного банку України «Про затвердження Положення про безвізний нагляд за діяльністю з надання фінансових та супровідних послуг» [18] в рамках реалізації вимог Закону України «Про фінансові послуги та фінансові компанії» [7]. Положення розроблено з метою встановлення порядку здійснення Національним банком України безвізного нагляду на ринках небанківських фінансових послуг за:

- небанківськими фінансовими групами та їх учасниками;
- надавачами фінансових і супровідних послуг та їх відокремленими підрозділами;
- афілійованими та спорідненими особами надавачів фінансових послуг;
- власниками істотної участі;
- іноземними учасниками фінансового ринку, які здійснюють діяльність з надання фінансових, супровідних послуг в Україні;
- ключовими учасниками у структурі власності;
- особами, які надають послуги з аутсорсингу надавачам фінансових послуг.

Аналіз тенденцій розвитку фінансового сектору показав, що у сфері наглядової діяльності центральних банків мають бути інноваційні суб'єкти

ринку, які мають значний вплив на сучасну економіку. Також у світовій практиці активно використовуються нові інструменти фінансування – зелені облігації. Ще один напрямок розвитку – впровадження національних цифрових валют, серед піонерів із запровадження пілотної версії електронної гривні – Україна. Діяльність регулятора під час війни свідчила про те, що роль і повноваження Національного банку України розширилися, а діяльність регулятора орієнтована на загальну стабільність держави.

Наведене свідчить про бажану активну діяльність Національний банк України удосконалює досвід банківського регулювання та нагляду в умовах воєнного стану, що є підставою сподіватися на забезпечення стабільної роботи вітчизняної банківської системи в майбутньому.

Висновки до розділу 3

Національний банк України вживає та планує низку заходів для покращення ситуації на фінансовому ринку. Серед них: налагодження тісної співпраці з організаціями європейського фінансового простору, що досліджують особливості банківського нагляду держав-членів ЄС, до яких належать Європейський орган банківського нагляду (ЕВА) та Європейський орган страхування і пенсійного забезпечення (ЕІОРА), Європейський центральний банк; постійний нагляд за системно важливими банками; посилення вимог до платоспроможності, власного капіталу небанківських фінансових установ, запровадження методики розрахунку загальної вартості кредиту для споживача, встановлення вимог щодо формування резервів кредитними спілками за операціями із фінансовими активами.

ВИСНОВКИ

В умовах кризових тенденцій в Україні питання формування надійної та ефективної банківської системи набуло особливої актуальності як теоретично, так і практично. Оскільки недосконале регулювання діяльності фінансових посередників призвело до негативних подій в економіці країн світу. З цієї причини глобальні організації почали шукати шляхи підвищення ефективності системи банківського регулювання та нагляду. Концепція банківського нагляду в кожній країні має свої особливості, які пов'язані як з історичним розвитком, так і зі структурою уряду та банківської системи.

Під «банківським наглядом» розуміємо організований контроль та активні організовані дії Національного банку України, спрямовані на дотримання банками та іншими кредитно-фінансовими установами у процесі їх функціонування законодавства України і встановлених норм, з ціллю забезпечення стабільності кредитної системи та захисту прав вкладників.

Банківський сектор демонструє загальні позитивні тенденції як з точки зору операційної діяльності, так і з точки зору безпеки, незважаючи на значну залежність від держави. Національний банк України почав активну діяльність щодо оздоровлення банків. За цей період системою зафіксовано значне покращення якості кредитного портфеля, зменшення проблемних кредитів, високий рівень ліквідності та підвищення показників якісного кредитного ризику за умови прибутковості банків.

Що стосується концентрації активів у банківському секторі, то питання залишається відкритим. Значна державна частка та політика фінансування бюджету через банківський сектор не є позитивним явищем для ринкової економіки. Концентрація акцій у держави багато в чому залежить від ПриватБанку, який був вимушено націоналізований, але навіть якщо його продати, концентрація активів у держави залишиться за невеликою кількістю найбільших банків. Таким чином, виявлено, що на загальні показники сектору

значною мірою впливають показники діяльності державних банків через їх розмір.

Надалі регулятор має підтримувати конкурентоспроможність ринку кредитних послуг. До позитивних явищ можна віднести те, що банки збільшують частку кредитування населення, що прямо чи опосередковано підвищує рівень життя в країні та обмежує менш економічно ефективні заощадження.

Показники ліквідності банківської системи є стабільно високими, що свідчить про безпечний, але недостатньо активний стан.

Показники кредитного ризику зазнали найбільших змін, і загальні кредитні ризики, а також ризики, пов'язані з пов'язаними з банком особами, значно знизилися за останні роки, що вказує на значне покращення якості процесів нагляду та регулювання.

Показники інвестиційної активності залишаються стабільно низькими, що зумовлено, з одного боку, низьким рівнем інвестиційної активності в країні, а з іншого – тим, що банки мають можливість купувати низькоризикові державні облігації. Цей принцип банківської діяльності має змінюватися з розвитком ринку цінних паперів в Україні.

Частка проблемних кредитів демонструє позитивну динаміку – вона суттєво скоротилася після 2018 року. Удосконалення процесів нагляду та підвищення корпоративної культури щодо кредитування пов'язаних осіб та інших сумнівних операцій разом із стандартами кредитних послуг допомагають зменшити кредитні ризики та здійснювати більш якісну операційну діяльність.

Виникає питання щодо пріоритетних напрямків кредитування, оскільки, за результатами моделювання, пропозиція кредитних продуктів для населення є дефіцитною сферою і поки невідомо, наскільки потужним буде їх зростання внаслідок війни з росією. Також було показано, що гранична процентна ставка мала незначний вплив на обсяг непрацюючих кредитів. Так, можна сказати, що частка непрацюючих кредитів зменшується за рахунок формування нового, більш якісного кредитного портфеля та списання частини непрацюючих

кредитів.

Період бойових дій показав, що завдяки діям Національного банку України банківський сектор стабільний, має достатню ліквідність і здатний нарощувати резерви. Реакція сектору на кризові зрушення значно краща, ніж у 2014 році. Національний банк України, у свою чергу, прийняв низку рішень, які вплинули не лише на банківську діяльність, а й на економічну безпеку держави. Дефіцит державного бюджету та низка загроз змусили Національний банк України фінансувати державні витрати та рефінансувати банківський сектор. Таким чином, зберігається відносна стабільність стану і цін, якщо не економічно, то принаймні в тій мірі, в якій її можна підтримувати під час війни.

Протягом останніх років Україна зробила важливі кроки до вдосконалення системи банківського нагляду та регулювання та наближення її до міжнародних стандартів і практики, однак у цій діяльності залишається багато невирішених проблем і недоліків, основними з яких є: контроль за наявністю відповідних систем управління ризиками в банках; низька практична реалізація нормативних вимог, зокрема щодо операцій з інсайдерами та дотримання правил щодо великих кредитних ризиків; відсутність належного контролю за наявністю в банках нормативних актів, практики та процедур щодо запобігання відмиванню грошей тощо.

Отже, для подальшого розвитку банківського нагляду необхідно створити ефективну систему внутрішнього контролю банківських установ. Першим кроком до його створення є чітке визначення мети та цілей.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Конституція України, прийнята на п'ятій сесії Верховної Ради України 28 червня 1996 року. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text> (дата звернення – 16.11.2023 року).
2. Угода про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони: Закон України від 16.09.2014 року № 1678-VII. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/984_011#Text (дата звернення – 16.11.2023 року).
3. Про заснування Європейського органу банківського нагляду: Регламент 1093/2010/ЄС Європейського Парламенту та Ради від 24 листопада 2010 року. URL: https://zakononline.com.ua/documents/show/518602_744130https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/984_011#Text (дата звернення – 16.11.2023 року).
4. Меморандум про економічну та фінансову політику України з МВФ від 24 березня 2023 року. URL: https://mof.gov.ua/uk/memorandum_of_economic_financial_policies-677 (дата звернення – 16.11.2023 року).
5. Про Національний банк України: Закон України від 20.05.1999 року № 679-XIV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/679-14#Text> (дата звернення – 16.11.2023 року).
6. Про банки і банківську діяльність: Закон України від 07.12.2000 року № 2121-14. URL: <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/2121-14> (дата звернення – 16.11.2023 року).
7. Про фінансові послуги та фінансові компанії: Закон України від 14 грудня 2021 року № 1953-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1953-20#Text> (дата звернення – 16.11.2023 року).
8. Про валюту і валютні операції: Закон України від 21 червня 2018 року

№ 2473-VIII. URL:<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2473-19#Text>(дата звернення – 16.11.2023 року).

9. Про платіжні послуги: Закону України від 30 червня 2021 року № 1591-IX. URL:<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1591-20#Text> (дата звернення – 16.11.2023 року).

10. Про міжнародні договори України: Закон України від 29.06.2004 року № 1906-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1906-15#Text> 179 (дата звернення – 16.11.2023 року).

11. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо удосконалення державного регулювання ринків фінансових послуг: Закону України від 12 вересня 2019 року № 79-IX. URL:<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/79-20#Text>(дата звернення – 16.11.2023 року).

12. Про Державний бюджет України на 2023 рік: Закон України від 03.11.2022 р. № 2710-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2710-IX#top175>(дата звернення – 16.11.2023 року).

13. План заходів з виконання Угоди про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони: Кабінет Міністрів України, Постанова від 25.10.2017 року № 1106. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1106-2017-%D0%BF#n10>(дата звернення – 16.11.2023 року).

14. Деякі питання формування та виконання місцевих бюджетів у період воєнного стану: Кабінет Міністрів України, Постанова від 11.03.2022 року № 252. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/252-2022-%D0%BF#Text> (дата звернення – 16.11.2023 року).

15. Методичні вказівки з інспектування банків «Система оцінки ризиків» Правління НБУ, Постанова від 23.03.2004 року № 42-312/1112. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v1112500-04#Text> (дата звернення – 16.11.2023 року).

16. Про внесення змін до деяких нормативно-правових актів Національного банку України з питань регулювання діяльності небанківських фінансових установ: Правління Національного банку України, Постанова від 18 жовтня 2023 року № 132. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0132500-23#Text> (дата звернення – 16.11.2023 року).

17. Про врегулювання діяльності учасників ринку небанківських фінансових послуг, небанківських фінансових груп, учасників платіжного ринку, колекторських компаній та юридичних осіб, які отримали ліцензію на надання банкам послуг з інкасації: Правління Національного банку України, Постанова від 06 березня 2022 року № 39. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0039500-22#Text> (дата звернення – 16.11.2023 року).

18. Про затвердження Положення про здійснення Національним банком України безвиїзного банківського нагляду: Правління Національного банку України, Постанова 06.12.2018 № 135. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0135500-18#Text> (дата звернення – 16.11.2023 року).

19. Про затвердження Правил здійснення оцінки стійкості банків і банківської системи України в 2023 році: Правління Національного банку України, Постанова №56 від 27 квітня 2023 року. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0056500-23#Text> (дата звернення – 16.11.2023 року).

20. Про регулювання діяльності учасників ринку небанківських фінансових послуг, небанківських фінансових груп, учасників платіжного ринку, колекторських компаній та юридичних осіб, які отримав ліцензію на надання банківських послуг із стягнення заборгованості: Правління Національного банку України, Постанова 06.03.2022 року № 39. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0039500-22#Text> (дата звернення – 16.11.2023 року).

21. Кротюк В. Л. Національний банк – центр банківської системи України. Організаційно правовий аналіз. Київ: Ін Юре. С. 82.
22. Адамик Б.П. Національний банк і грошово-кредитна політика: навч. посіб. Тернопіль : Карт-бланш, 2002. 278 с.
23. Алескерова Ю.В., Сідак О.М. Управління капіталом страхових компаній. *Інфраструктура ринку*. 2018. № 18. С. 300-306
24. Банківський нагляд: підручник / О.І. Скаско, Т.С. Смовженко, М.П. Могильницька [та ін.] ; за заг. ред. д-ра екон. наук, проф. Т.С. Смовженко. К. : УБС НБУ, 2011. 432 с.
25. Вдовенко Л.О., Черненко О.С. Високий рівень капіталізації – основа зміцнення банківської системи України. *Економіка. Фінанси. Менеджмент: актуальні питання науки і практики*. 2017. № 4. С. 84-96.
26. Гладинець Н.Ю. Фінансова стійкість банківської системи України та особливості її забезпечення в умовах кризових явищ. *Економічний простір*. 2015. № 94. С. 152–161.
27. Дзюблюк О.В., Михайлюк Р.В. Фінансова стійкість банків як основа ефективного функціонування кредитної системи: монографія. Тернопіль, 2009. 257 с.
28. Д'яконова І. І. Особливості сучасного стану державного регулювання банківської діяльності. Зб. наук. пр. «Проблеми і перспективи розвитку банківської системи України». Суми : ДВНЗ «УАБС НБУ», 2011. Вип. 31. С. 45–54.
29. Іщенко Я.П., Галайда Л.В. Теоретичні основи формування власного капіталу підприємства. *Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія: Економічні науки*. 2015. № 15. С. 146-148.
30. Енциклопедія банківської справи України / В. С. Стельмах, В. Б. Альошин, А. М. Мороз [та ін.]; [голов. наук. консультант А. М. Мороз]. К. : Молодь : Ін Юре, 2001. 680 с.
31. Загородній А. Г. Фінансовий словник / А. Г. Загородній, Г. Л. Вознюк, Т. С. Смовженко. К.: Т-во «Знання», КОО; Львів: Вид- во Львів. банківського

ін-ту НБУ, 2002. 566 с.

32. Кришталь Г.О. Управління фінансовими ризиками комерційних банків. *Вісник УБС НБУ*. 2014. № 1 (19). С. 179–184. 14.

33. Кужелєв М.О., Житар М.О. Фінансова гнучкість прийняття рішень в інвестиційній діяльності банків : монографія. Київ : Центр учб. літ. Київ-Бидгощ, 2016. 176 с.

34. Кротюк В.Л. Національний банк–центр банківської системи України. Організаційно-правовий аналіз. К. : Видавничий Дім «Ін Юре», 2000. 248 с.

35. Любунь О.С. Національний банк України: основні функції, грошово-кредитна політика, регулювання банківської діяльності / О.С. Любунь, В.С. Любун, І.В. Іванець. К. : Центр навч. літ-ри, 2004. 351 с.

36. Міщенко В.І. Банківський нагляд: навч. посіб. К. : Знання, 2004. 406 с.

37. Міщенко В. І. Банківський нагляд: підручн. / В. І. Міщенко, С. В. Науменкова. К.: Центр наукових досліджень НБУ, 2010. 497 с.

38. Міщенко В., Крилова В., Швець Є. Еволюція банківського нагляду: європейський досвід. *Вісник Національного банку України*. 2007. №7. С. 5–11.

39. Мулик Т.О. Відображення інформації про власний капітал у звітності господарюючих суб'єктів. *Агросвіт*. 2020. № 19-20. С. 51-60.

40. Науменкова С.В. Система регулювання ринків фінансових послуг зарубіжних країн: навч. посібн. К.: Центр наук. досліджень НБУ: УБС НБУ, 2010. 170 с.

41. Панасенко І.М. Банківський нагляд як інструмент забезпечення стабільності банківської системи України. *Глобальні та національні проблеми економіки*. 2018. № 23. С. 518—523.

42. Пасічник В. В. Банківський нагляд, правові засади та проблеми здійснення. *Банківське право України / Під заг. ред. А. О. Селіванова*. К. : ВД «Ін Юре», 2000. 340 с.

43. Правдюк Н.Л., Мулик Т.О., Мулик Я.І. Управління фінансовою безпекою підприємств: обліково-аналітичний аспект: монографія. Київ: Центр учбової літератури, 2019. 224 с.

44. Романишин В.О., Уманців Ю.М. Центральний банк і грошово-кредитна політика : навч. посіб. К. : Атіка, 2005. 480 с.
45. Руда О.Л. Сучасний стан банківської системи України та її конкурентоспроможність. *Ефективна економіка*. 2019. № 4.
46. Савенко Г. В. Щодо питання визначення поняття та змісту євроінтеграційних процесів. *Міжнародний науковий журнал*. 2016. № 9. С. 132.
47. Устинова І., Полторацька Ю. Міжнародні практики організації банківської моделі для реформування банківського нагляду в Україні. *Юридичний вісник*. 2017. № 1 (42). С. 86–91.
48. Холодна Ю. Є. Центральний банк і грошово-кредитна політика: навч. посіб. Х. : ВД «ІНЖЕК», 2003. 142 с.
49. Consolidated text: Regulation (EU) No 1093/2010 of the European Parliament and of the Council of 24 November 2010 establishing a European Supervisory Authority (European Banking Authority), amending Decision No 716/2009/EC and repealing Commission Decision 2009/78/EC. URL: <https://eur-lex.europa.eu/eli/reg/2010/1093/177>
50. Значення економічних нормативів по системі банків України. URL: http://bank.gov.ua/control/uk/publish/category?cat_id=84901 (дата звернення – 16.11.2023 року).
51. Показники фінансової звітності банків України. URL: Національний банк України. URL: <https://bank.gov.ua> (дата звернення – 16.11.2023 року).
52. Державна служба статистики України. URL: <http://www.ukrstat.gov.ua/> (дата звернення – 16.11.2023 року).
53. Асоціація українських банків. URL: <https://aub.org.ua/> (дата звернення – 16.11.2023 року).
54. Базельський комітет з питань банківського нагляду. URL: <https://web.archive.org/web/20190919225419/https://www.bis.org/bcbs/membership.htm> (дата звернення – 16.11.2023 року).
55. Міжнародний валютний фонд. URL: <https://www.imf.org/ru/> (дата звернення – 16.11.2023 року).